

УНІВЕРСИТЕТ–

ПРОСТІР ПРАВ ЛЮДИНИ

Навчально-методичний посібник

С. Буров, О. Козорог, М. Цип'ящук, А. Кінаш, М. Єлігулашвілі

УНІВЕРСИТЕТ – ПРОСТІР ПРАВ ЛЮДИНИ

**НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК
З ОСВІТИ У СФЕРІ ПРАВ ЛЮДИНИ ДЛЯ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ,
ЯКІ ПРАГНУТЬ/ЗАЦІКАВЛЕНІ РОЗВИВАТИ
АКАДЕМІЧНУ СВОБОДУ ТА ОСВІТНІЙ ПРОСТІР
НА ЗАСАДАХ ПРАВ ЛЮДИНИ**

КИЇВ–ОДЕСА
ФЕНІКС
2019

УДК 342.723

У 59

Посібник підготовлено за підтримки Міжнародного фонду «Відродження» у межах проєкту «Університет – простір прав людини». Матеріал відображає позицію авторів і не обов'язково збігається з позицією Міжнародного фонду «Відродження».

Міжнародний фонд «Відродження» – одна з найбільших українських благодійних фондаций, яка з 1990-го року допомагає розвивати в Україні відкрите суспільство на основі демократичних цінностей. За час своєї діяльності Фонд підтримав близько 20 тисяч проєктів на суму понад 200 мільйонів доларів США. Фонд заснований філантропом Джорджем Соросом і є частиною міжнародної мережі Фондацій відкритого суспільства (Open Society Foundations).

Сайт: www.irf.ua

Facebook: [www.fb.com/irf.ukraine](https://www.facebook.com/irf.ukraine)

Надпублікацією працювали: **С. Буров, О. Козорог, М. Цип'ящук, А. Кінаш, М. Єлігулашвілі**

Упорядник видання: **О. Козорог**

Освітній редактор: **І. Костюк**

Дизайн: **В. Боднар**

У 59

Університет – простір прав людини: навчально-методичний посібник у сфері прав людини для закладів вищої освіти, які прагнуть/зацікавлені розвивати академічну свободу та освітній простір на засадах прав людини / С. Буров та ін.; упор. О. Козорог. – Одеса-Київ : Фенікс, 2019. – 78 с.

ISBN 978-966-928-477-8

Навчально-методичний посібник містить методичні та інформаційні ресурси щодо розвитку закладів вищої освіти різних типів і фахової передвищої освіти (для цілей цього посібника об'єднані назвою ЗВО) на засадах прав людини та інтеграції стандартів і принципів освіти у сфері прав людини в освітній простір ЗВО.

Призначений для студентів, викладачів, адміністраторів ЗВО, держслужбовців, які працюють в системі вищої освіти, та інших осіб, зацікавлених у поглибленні академічної свободи й демократизації освітнього простору ЗВО, що базується на правах людини.

УДК 342.723

Відтворення матеріалів даного посібника в некомерційних освітніх цілях дозволяється лише за умови наведення належного посилання на джерело.

ISBN 978-966-928-477-8

© С. Буров, О. Козорог, М. Цип'ящук,
А. Кінаш, М. Єлігулашвілі, 2019

Подяки:

Авторський колектив висловлює щирі подяки за надані поради та рекомендації експертам проєкту: **Потаповій Валентині, Мовчану Сергію, Поєдинок Ользі, Дворецькій Олександрі, Ясеновській Марії, Зинов'ївій Зої, Федорович Ірині, Церклевич Вікторії, Матвійчук Тетяні, Федоруку Олександрю, Остапенко Юлії.**

Також висловлюємо щирі подяки за участь у створенні та апробації інструментарія учасницям проєкту «Університет – простір прав людини»– командам ЗВО:

- **Академії Державної пенітенціарної служби України;**
- **Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка;**
- **Національного університету «Острозька академія»;**
- **Хмельницького кооперативного торговельно-економічного інституту;**
- **Коледжу економіки і технологій Чернігівського національного технологічного університету.**

Список скорочень:

ЗВО - Заклади вищої освіти

МОН - Міністерство освіти і науки

ООН - Організація Об'єднаних націй

ОПЛ - Освіта з прав людини

УППЛ - Університет – простір прав людини

ЗМІСТ

Вступ	Для чого і як працювати з посібником	5
Розділ 1.	Загальний опис методологічної моделі «Університет – простір прав людини»	7
Розділ 2.	Чи є заклад освіти простором прав людини: як організувати та провести самоаналіз, визначити пріоритети розвитку та скласти план впровадження	14
Розділ 3.	Як розвивати заклад вищої освіти, аби він став простором прав людини: з досвіду ЗВО – учасників проєкту «Університет – простір прав людини»	33
Додаток 1.	Перелік актів міжнародного та національного законодавства з прав людини (загальний перелік)	41
Додаток 2.	Перелік нормативних документів з освіти у сфері прав людини (загальний перелік)	44
Додаток 3.	Витяги із законів та нормативних актів, корисні для розбудови освітнього простору на засадах прав людини	47
Додаток 4.	Пам’ятка про права та обов’язки студентів	49
Додаток 5.	Інструмент для вимірювання демократичних процесів та реалізації принципів освіти сфері прав людини в ЗВО	52
Додаток 6.	Гайд для проведення фокус-групи в рамках проєкту “Університет – простір прав людини”. Викладачі та адміністратори	66
Додаток 7.	Гайд для проведення фокус-групи в рамках проєкту “Університет – простір прав людини”. Студенти	70
	Список використаних джерел і літератури	74

ДЛЯ ЧОГО І ЯК ПРАЦЮВАТИ З ПОСІБНИКОМ

Шановні колеги,

Ви тримаєте в руках навчально-методичний посібник, створений великою командою, яка сформувалася в рамках проєкту «Університет – простір прав людини», що реалізовувався Всеукраїнською освітньою програмою «Розуміємо права людини».

Сьогоднішній системі освіти України критично не вистачає наскрізного підходу, безперервної системи освіти у сфері прав людини, бракує успішних практик навчання правам людини у вищій школі, розуміння суті автономії закладу вищої освіти, яка має сприяти формуванню навчального середовища, наповненого повагою до прав людини. Відповідно до взятих на себе міжнародних зобов'язань Україна повинна забезпечувати систему освіти, яка б забезпечувала реалізацію основних прав та формувала атмосферу поваги до людської гідності, прав і свобод людини, отже існує гостра потреба у розширенні можливостей учасників освітнього процесу ЗВО щодо необхідності взаємодіяти відповідно до цінностей свободи, недискримінації та поваги до прав людини.

Метою даного навчально-практичного посібника є підтримка студентської, викладацької та управлінської спільноти – тих, хто прагне впровадження системних змін в освітньому просторі системи вищої освіти на принципах та стандартах прав людини через впровадження моделі «Університет – простір прав людини».

Навчально-практичний посібник «Університет – простір прав людини» допоможе закладам вищої освіти:

- розпочати процес змін в умовах реформування системи освіти із застосуванням наскрізного правозахисного підходу;
- посилити спроможність закладів вищої освіти у розвитку академічної свободи, яка є необхідною умовою навчального середовища для освіти у сфері прав людини;
- розуміти та реалізувати свої права, брати активну участь у прийнятті рішень, котрі стосуються усіх учасників освітнього процесу.

Освітня модель **«Університет – простір прав людини»** заснована на методичних рекомендаціях, результатах досліджень і практичних розробках світових експертів в галузі освіти у сфері прав людини, напрацюваннях і досвіді експертів, тренерів, учасників проєкту «Університет – простір прав людини».

Як працювати з посібником?

Посібник складається з трьох розділів та додатків.

У **Розділі 1** розглядаються основи методологічної моделі «Університет – простір прав людини» – принципи, підходи, напрямки діяльності, можливості та результати впливу на навчальне середовище і систему освіти в цілому.

У **Розділі 2** детально розглядається процес організації оцінювання стану реалізації прав людини в конкретному закладі вищої освіти та його аналіз. Саме тому головне завдання цього розділу – забезпечити організаторів оцінювання закладу освіти інформацією та практичними порадами стосовно планування та проведенням цього процесу.

Розділ 3 включає рекомендації від учасників проєкту «Університет – простір прав людини» щодо того, як розвивати заклади вищої освіти на засадах прав людини.

Додатки включають нормативно-правову базу, яка дозволить впроваджувати зміни, спираючись на норми міжнародного та національного законодавства, інструментарій для вимірювання демократичних процесів та реалізації принципів освіти в сфері прав людини в ЗВО.

Сподіваємося, що наведена інформація, практичні рекомендації, приклади та поради стануть у нагоді вам під час планування вашої навчальної та наукової діяльності, формування освітнього простору задля просування цінностей, принципів та стандартів прав людини, а також для формування освітнього середовища на засадах академічної свободи, поваги до людської гідності, недискримінації та прав людини в цілому.

Авторський колектив

ЗАГАЛЬНИЙ ОПИС МЕТОДОЛОГІЧНОЇ МОДЕЛІ «УНІВЕРСИТЕТ – ПРОСТІР ПРАВ ЛЮДИНИ»

Університет - простір прав людини - це заклад вищої освіти, що обирає стратегію розвитку, засновану на правах людини.

ПРИНЦИПИ

Для цього такий заклад вищої освіти впроваджує загальноприйняті принципи, які є взаємопов'язаними і взаємодоповнючими.

Перший принцип - «права людини через освіту», що передбачає особливу увагу навчанню прав людини в сенсі щоб усі *«компоненти та процеси навчання, включаючи навчальні програми, матеріали, методики та підготовку кадрів, сприяли засвоєнню принципів прав людини»*¹.

Другий принцип - «права людини в процесі освіти», що означає, що права людини усіх учасників освітнього процесу мають дотримуватись, і університет як інституція є відповідальним за таке дотримання.

По суті, кожен навчальний заклад - школа чи університет - має бути таким, що базується на правах людини. Але важливим є те, щоб такий підхід був усвідомленим і зрозумілим для усіх учасників освітнього процесу. Чинний стан вищої освіти та суспільства в цілому спонукає навчатися цьому, оскільки права людини та основоположні свободи не були фундаментом не тільки освітніх систем, а й усіх інших галузей нашого життя. Проблему ускладнює ще й те, що в умовах значно обмеженого доступу до фахових матеріалів і знань, відсутності належного досвіду вивчення і викладання маємо багато прикладів викривленого розуміння прав людини. Тому готовність окремих університетів до впровадження системи освіти у сфері прав людини є надихаючим прикладом та чинником, що може змінити ситуацію.

¹ https://www.ohchr.org/Documents/Publications/WPHRE_Phase_2_ru.pdf

ВІДПРАВНІ ПУНКТИ

Методологічна модель «Університет - простір прав людини» базується на Другому етапі Плану дій Всесвітньої програми освіти у галузі прав людини. Цей план дій звертає увагу на необхідність робити зусилля у п'ятьох напрямках:

- **Політичні заходи та пов'язані з ними заходи здійснення політики;**
- **Процеси та механізми викладання та навчання;**
- **Наукові дослідження;**
- **Навчальне середовище;**
- **Освіта та професійний розвиток викладацьких кадрів системи вищої освіти.**

Для формування методологічної моделі «Університет - простір прав людини» ми беремо ці п'ять напрямків за відправні пункти. Опис змісту цих напрямків у Плані дій допомагає подивитись на них як на своєрідні орієнтири, стандарти і бодай поверхово оцінити - чого не вистачає для досягнення цих стандартів і чому. Звідси формуються основні елементи методологічної моделі.

Перший напрямок **«Політичні заходи та пов'язані з ними заходи здійснення політики»** не пов'язаний безпосередньо з діяльністю закладу вищої освіти, проте наявність такої політики і способи її реалізації безпосередньо впливають на цю діяльність. Наразі, за нашою оцінкою, згадана політика не є чітко окресленою та не є послідовною. Тому автори моделі «Університет - простір прав людини» паралельно були ініціаторами створення робочої групи з розроблення Загальнодержавної програми освіти в сфері прав людини. Така група працює при Міністерстві освіти і науки України, за участі міністерства юстиції України, громадських організацій та представництв міжнародних організацій.

Разом з тим, позитивним вже зараз є те, що принаймні на рівні законодавства заклади вищої освіти мають достатню автономію, щоб самостійно обирати стратегічні напрямки свого розвитку. Важливим є й те, що заклади вищої освіти можуть впливати на згадувану політику.

Тому при реалізації цього напрямку практичним відображенням у методологічній моделі є включення до змісту критичного ставлення, оцінки та формування рекомендацій щодо державної політики.

Наступні чотири напрямки залежать, у першу чергу, від самого закладу вищої освіти, пріоритетів його діяльності, тому саме на них і побудовано основні елементи методологічної моделі «Університет – простір прав людини».

Нижче сформульовані конкретні індикатори реалізації чотирьох напрямків ОПЛ з позиції діяльності закладу вищої освіти².

² Адаптовано на основі другого етапу плану дій Всесвітньої програми освіти в сфері прав людини. Сторінки 4-5: https://www.ohchr.org/Documents/Publications/WPHRE_Phase_2_ru.pdf

Процеси та механізми викладання та навчання

Заклад вищої освіти застосовує всебічний підхід до навчання, що відображає правозахисні цінності;

Права людини включаються як наскрізна тема до вивчення усіх дисциплін;

Запроваджуються спеціалізовані курси та програми з питань прав людини, зокрема багатодисциплінарні та міждисциплінарні;

Практика [викладання] та методики мають демократичний характер та базовані на визнанні цінності залученості;

Використовуються матеріали та підручники, що просувають цінності прав людини;

Адміністрація закладу вищої освіти надає відповідну підтримку та ресурси.

Наукові дослідження

Заклад вищої освіти заохочує та проводить наукові дослідження, у тому числі порівняльні, спонукає до критичного осмислення наявного досвіду та комплексу знань у сфері прав людини, що в свою чергу формує практику і політику в сфері прав людини та освіти з прав людини;

Заклад вищої освіти через наукові дослідження сприяє виявленню, накопиченню, оцінці та розповсюдженню передових практик й інноваційних методів та інструментів;

Заклад вищої освіти підтримує обміни, стипендії та гранти, якими підсилюються наукові дослідження.

Навчальне середовище

Навчальне середовище формує академічна свобода;

У закладі вищої освіти панує атмосфера поваги до прав людини, взаєморозуміння та взаємної відповідальності;

Існують спільно розроблені принципи, на яких будується взаємодія й усі процесу в закладі вищої освіти, і які лежать в основі захисту прав людини усіх суб'єктів;

Викладачі відповідальні за реалізацію освіти в сфері прав людини;

Студенти та викладачі можуть вільно висловлювати свої погляди, брати участь в житті закладу вищої освіти та громади.

Освіта та професійний розвиток викладацьких кадрів системи вищої освіти

Усі викладачі і співробітники мають можливість одночасно прищеплювати правозахисні цінності і служити прикладом їх реалізації.

Заклад вищої освіти сприяє викладачам та співробітникам у розширенні їхніх знань про права людини, набуття ними прихильності до правозахисних принципів і бажання втілювати їх у життя.

Викладачі та співробітники закладу вищої освіти мають працювати і навчатися в атмосфері поваги до їхніх гідності та прав людини.

НАПРЯМКИ ДІЯЛЬНОСТІ

Зміст кожного етапу діяльності, що передбачає модель «Університет простір прав людини», включає зазначені елементи кожного із чотирьох вищезазначених напрямків.

I) Навчання основної команди

Основна команда складається з представників адміністрації, студентського та викладацького самоврядування, яка бере на себе відповідальність організувати роботу щодо впровадження моделі «Університет – простір прав людини».

Для цього розроблено навчальний курс, який передбачає 3 очних тренінги (загалом від 52 до 64 навчальних годин) на базі Освітнього дому прав людини та дві дистанційні сесії.

Окрім обов'язкової програми, очна та дистанційна частини включають можливість факультативних занять на вибір і/або за ініціативою учасників та учасниць навчання.

II) Самооцінка та план розвитку

Авторами моделі «Університет – простір прав людини» розроблені і постійно удосконалюються інструменти самооцінки закладу вищої освіти. На початковому етапі здійснюється допомога в організації та проведенні самооцінки.

За результатами оцінки заклад вищої освіти розробляє план діяльності за допомогою, при потребі, ресурсного центру, яким є Освітній дім прав людини й безпосередньо група авторів та ініціаторів моделі «Університет – простір прав людини».

III) Просвітницькі, інформаційні та освітні заходи з прав людини на базі закладу вищої освіти

Просвітницькі, інформаційні та освітні заходи для місцевої громади, студентів та викладачів на базі закладу вищої освіти є одним із важливих елементів діяльності. Ці заходи, базуючись на правах людини та розвиваючи освіту в сфері прав людини, сприяють посиленню авторитету та публічному позиціонуванню закладу вищої освіти як інституції, де поважаються та реалізуються права людини.

Освітній дім прав людини підтримує та допомагає в організації таких заходів.

IV) Публічні заходи для поширення досвіду та підтримка тематичної мережі

Модель «Університет – простір прав людини» передбачає, що заклад вищої освіти розвивається у колі «одномумців», розширює цю спільноту, в якій можна підтримати одне

одного, поділитися найкращими практиками. Тому автори моделі сприяють розвитку такої мережі, створюючи майданчики для взаємного навчання, підтримки, обміну досвідом. Такими майданчиками, зокрема, є Освітній фест прав людини, щорічна конференція, конкурси, публічні лекції та дискусії тощо.

V) Постійний професійний розвиток викладачів та адміністрації

Цей напрямок дуже пов'язаний з розвитком мережі, оскільки маючи можливість обмінюватися досвідом, викладачі дізнаються про актуальні можливості професійного розвитку та підвищення кваліфікації.

Освітній дім прав людини сприяє професійному розвитку викладачів та адміністрації, організовуючи вебінари, пропонуючи інші форми онлайн навчання та очних тренінгів, інформуючи про корисні стипендіальні міжнародні програми тощо.

Розділ 2.

ЧИ Є ЗАКЛАД ОСВІТИ ПРОСТОРОМ ПРАВ ЛЮДИНИ: ЯК ОРГАНІЗУВАТИ ТА ПРОВЕСТИ САМОАНАЛІЗ, ВИЗНАЧИТИ ПРІОРИТЕТИ РОЗВИТКУ ТА СКЛАСТИ ПЛАН ВПРОВАДЖЕННЯ

А) ЗАГАЛЬНИЙ ОПИС ІНСТРУМЕНТАРІЮ УППЛ

Основою інструментарію моделі “Університет – простір прав людини” став розроблений та апробований інструмент для самоаналізу, що використовувався у проєкті “Школа – територія прав людини”. Базовий інструмент моделі УППЛ адаптований до специфіки вищої професійної освіти і може застосовуватися на різних етапах впровадження : вхідного вимірювання стану інтегрованості принципів прав людини в усі сфери освітнього середовища та процесу, а також – проміжних моніторингів, що дає змогу оцінити прогрес та виявити поточні або нові виклики, над якими потрібно працювати.

Напрямки самоаналізу об’єднані у шість сфер/потенціалів: I. Взаємовідносини; II. Адміністрування; III. Викладання; IV. Зовнішні зв’язки ЗВО; V. Самоврядування; VI. Освітній простір. Тож, Інструмент можна застосовувати або до всіх, або до окремих потенціалів, якщо вони потребують у конкретному ЗВО посиленої уваги чи опрацювання.

Впродовж реалізації пілотного проєкту “Університет – простір прав людини” його експерти та учасники – представники 5-ти закладів вищої освіти –аналізували та вдосконалювали базовий інструмент УППЛ. Зокрема, вилучалися дублювання в індикаторах, уточнювалися формулювання запитань та їх опис, в тому числі й з урахуванням специфіки відомчих закладів освіти (наприклад, Академії Державної пенітенціарної служби України, де навчаються курсанти та студенти) або закладів фахової передвищої освіти (наприклад, Коледжу економіки і технологій Чернігівського національного технологічного університету) – наразі такі питання відзначені символом “*” та, переважно, мають примітку з поясненням. У даному посібнику міститься змінена версія Інструменту.

Інструмент можна застосовувати як опитування у паперовій формі, а також за допомогою Google-форми чи інших електронних застосунків.

Детальніший опис структури базового інструменту УППЛ наведено нижче.

- Установчі документи, зокрема – Статут закладу
- Колективний договір
- Правила внутрішнього розпорядку
- Положення про організацію освітнього процесу
- Фінансові документи (кошториси, фінансові звіти тощо)
- Положення про органи управління (ректорат, Вчену раду, органи самоврядування, наглядову раду тощо)
- Положення про проживання в гуртожитках
- Положення про діловодство та документообіг та інше

Згідно моделі “Університет – простір прав людини”, застосування інструментарію передбачає залучення, щонайменше, трьох категорій учасників освітнього процесу до усіх етапів впровадження: здобувачів вищої освіти (*студентів, курсантів, слухачів тощо*), науково-педагогічних працівників (*викладацького складу*) та представників адміністрації закладу вищої освіти (*керівників структурних підрозділів закладу, (про)ректорів, директорів та ін.*).

Представленість різних точок зору з приводу одних і тих же питань дозволяє знаходити оптимальні рішення, які відповідатимуть інтересам та потребам кожної цільової аудиторії та усталенню принципів поваги до прав людини у вищій школі.

Б) ІНСТРУМЕНТАРІЙ МОДЕЛІ УППЛ В ДЕТАЛЯХ

Інструмент для вимірювання демократичних процесів та реалізації принципів освіти в сфері прав людини в ЗВО (базовий Інструмент для самоаналізу УППЛ)

Метою самоаналізу є діагностика ситуації у закладі вищої освіти з дотримання й забезпечення прав людини в освітньому середовищі та розвиток закладу відповідно до стандартів і принципів прав людини.

Завдання самоаналізу:

- виміряти дійсний стан реалізації принципів і стандартів освіти в сфері прав людини у закладі вищої освіти в розрізі шести потенціалів: 1. Взаємовідносини; 2. Адміністрування; 3. Викладання; 4. Зовнішні зв'язки ЗВО; 5. Самоврядування; 6. Освітній простір;
- проаналізувати причини й наслідки чинного стану речей;
- визначити й оцінити фактори, які впливають на ситуацію.

Перш, ніж перейти до самоаналізу, пропонуємо ознайомитися із **алгоритмом застосування базового інструменту самоаналізу УППЛ:**

1. До початку проведення опитування необхідно уважно вивчити та проаналізувати його запитання.
2. Визначити коло респондентів, а також те, чи достатньо вони мають знань та інформації (н-ад, знають зміст внутрішніх документів ЗВО, які регламентують навчальний процес), щоб компетентно відповісти на запитання.

3. Якщо існує потреба в попередньому опрацюванні певних документів (н-ад, статуту ЗВО, окремих положень, наказів, рішень тощо) чи процесів або процедур (наприклад, функціонування органів студентського самоврядування, процедури оскарження рішень тощо) – організувати необхідне ознайомлення із документами, змістом процесів, процедур чи механізмів.
4. Визначити формат опитування (паперове чи електронне). Забезпечити необхідну кількість паперових примірників Інструменту або надіслати електронну форму (посилання на неї) потенційними респондентами.
5. Перед опитуванням респондентам необхідно роз'яснити мету і завдання самоаналізу, наголосити на тому, що опитування анонімне, розповісти, яким чином далі будуть впроваджені результати опитування, налаштувати їх на вдумливу та відповідальну роботу із Інструментом. Оцінювання кожного індикатора відбувається за 5-бальною шкалою, як зазначено на початку Інструменту.

Іноді учасники вказували на те, що опис одного індикатора містить багато аспектів і щодо різних з них у закладі може бути різна ситуація – в такому випадку виставляється середній бал. Наприклад, якщо індикатор “Учасників освітнього процесу у ЗВО заохочують протистояти дискримінаційним або принизливим діям” передбачає, що у ЗВО існують окремі механізми повідомлення про випадки дискримінації та насильства й принизливих дій, існує механізм реагування на ці повідомлення, здобувачі ВО та персонал поінформовані про ці механізми й користуються ними – то, у випадку коли в закладі розроблені механізми повідомлення про описані випадки (скажімо, в Кодексі доброчесності зазначено, що такі повідомлення можна скеровувати на голову комісії з доброчесності електронним листом чи поштою), але не визначено, як відбувається реагування на подібні звернення та/або сам(а) респондент(ка) не певна в тому чи і як ці механізми працюють – тоді бал за такий індикатор буде 1 або. Якщо ж механізми є і працюють, однак не вистачає інформування – залежно від внутрішнього переконання опитуваного(і) – це може бути 3 або 4 бали.

Такий вступний “інструктаж” можна провести при особистій зустрічі з респондентами, або ж інтегрувати опис до листа-сповіщення про проведення опитування.

6. Доцільно сформувані певну “основну” групу (вибірку) респондентів, які будуть залучені до впровадження різних етапів моделі та плану дій і – в подальшому – зможуть пройти повторне опитування та оцінити зміни тих чи інших індикаторів.
7. Аналізувати результати опитування можна за різними параметрами, залежно від мети. Однак, рекомендується знайти середні показники відповідей по кожному потенціалу за цільовими групами (здобувачі ВО, науково-педагогічні працівники, адміністрація); можна також додати випускників, а здобувачів освіти розділити на тих, хто бере участь у студентському самоврядуванні, не бере такої участі, здобувають третій рівень вищої освіти. Після цього можна проводити багаторівневий диференційований аналіз, який дасть змогу виявити найбільш слабкі та найбільш сильні аспекти із впровадження принципів прав людини в ЗВО і – в подальшому, із застосуванням допоміжних інструментів – визначити пріоритети та скласти план дій з подолання тих чи інших проблем. Рекомендується залучати до аналізу зовнішніх експертів.
8. Опис результатів опитування доцільно оприлюднювати та обговорювати із представниками різних категорій учасників освітнього процесу.
9. Через певний проміжок часу рекомендується проводити контрольні опитування, забезпечуючи циклічність самооцінювання та розвитку.

1. ВЗАЄМОВІДНОСИНИ

Цей розділ Інструменту дозволяє виміряти різні аспекти балансу відносин між адміністрацією, викладачами та здобувачами освіти виходячи з дотримання таких прав людини як: повага до людської гідності, доступ до інформації, право на приватність, свободу висловлювань думок та поглядів, свободи мирних зібрань, а також визначити, чи існують у закладі механізми обговорення та вирішення проблемних питань без тиску на тих, хто висловлює критику.

При цьому варто враховувати, що навчання у відомчих закладах вищої освіти, які готують фахівців для правоохоронної, пенітенціарної, фіскальної або митної сфери тощо, може мати особливості. Проте обмеження, які накладаються, повинні бути виправдані легітимною метою та доцільністю їх застосування, передбаченими у законі, і пропозиційними. Ці умови застосовні до індикаторів кожного розділу.

Перелік запитань для самоаналізу:

- Заклад освіти сприяє рівним відносинам, повазі до прав людини та недискримінації, забезпечує рівну участь усіх учасників освітнього процесу в діяльності ЗВО;
- Доступ до публічної інформації у закладі вищої освіти є прозорим і всі бажаючі мають цей доступ;
- Учасників освітнього процесу у ЗВО заохочують протистояти дискримінаційним або принизливим діям;
- У закладі вищої освіти є можливості для самовираження та самореалізації здобувачів ВО;
- У ЗВО відсутні приниження здобувачів ВО, їхньої гідності, психологічний тиск зі сторони викладачів та адміністрації (у тому числі співробітників гуртожитків);
- Здобувачі ВО та викладачі можуть вільно публічно висловлювати свої думки, обговорювати проблеми ЗВО;
- Адміністрація ЗВО не здійснює адміністративний тиск на здобувачів ВО за відкриту критику або відкриту громадянську позицію.
- *Здобувачі ВО закладу вищої освіти не залучаються до примусової праці під час занять та у вільний час;
- *Здобувачі ВО та викладачі можуть самостійно приймати рішення про участь у публічних заходах без узгодження з адміністрацією;
- *Здобувачам ВО забезпечено право на приватність у гуртожитках, у яких вони проживають.

2. АДМІНІСТРУВАННЯ

Адміністрування (управління навчальним закладом) – це процес впливу керівника закладу на інших осіб, способи прийняття управлінських рішень, постановка цілей та завдань, розв'язання конфліктів та спорів.

Від стилю та способу адміністрування (управління) в освітньому закладі залежить те, якою мірою залучені різні учасники освітнього процесу до прийняття важливих рішень у закладів, хто може ініціювати прийняття рішень, чи існують процедури та механізми, які передбачають попереднє відкрите обговорення проєктів рішень, як ці рішення ухвалюються – одноосібно чи спільно, чи сприяє стиль адміністрування академічній мобільності та академічній свободі, чи розподілені повноваження між різними категоріями адміністраторів, чи – навпаки, зосереджуються в керівника закладу.

Перелік питань для самоаналізу:

- Стиль управління та менеджмент керівництвом у закладі освіти є толерантним, демократичним та незаангажованим;
- Вирішення питань внутрішнього управління у закладі вищої освіти здійснюється на основі автономії ЗВО від органів публічного управління;
- Керівництво закладу вищої освіти при прийнятті рішень враховує думки та ідеї здобувачів ВО, викладачів та інших працівників ЗВО;
- У ЗВО існують розроблені механізми/політики врахування думок, ідей, пропозицій здобувачів ВО, викладачів та інших працівників;
- У ЗВО існують конкретні і спільно підготовлені політичні принципи, такі як хартії прав і обов'язків здобувачів ВО та викладацького персоналу;
- Керівництво ЗВО визнає і захищає права учасників освітнього процесу;
- Керівництво ЗВО забороняє грубе спілкування з учасниками освітнього процесу та між ними;
- Особисті стосунки між керівником та підлеглими (*між керівником закладу та підлеглими, між керівником підрозділу та підлеглими*) не впливають на прийняття ним рішень;
- Керівництво ЗВО сприяє проведенню політики недискримінації;
- Керівництво ЗВО не перешкоджає учасникам освітнього процесу в реалізації права на академічну мобільність;
- Керівництво ЗВО не перешкоджає учасникам освітнього процесу в реалізації права на академічну свободу;
- Керівник ЗВО підтримує та сприяє реалізації ініціатив учасників освітнього процесу;
- Керівник ЗВО делегує повноваження своїм підлеглим (проректорам, директорам, деканам, завідувачам, викладачам тощо) при вирішенні важливих питань або проблем;
- *У закладі вищої освіти утворені вчені ради структурних підрозділів та їм делеговано частину повноважень вченої ради ЗВО;
- *У закладі вищої освіти утворені вчені ради структурних підрозділів та їм делеговано частину повноважень вченої ради ЗВО.

3. ВИКЛАДАННЯ

Якісна інтеграція принципів прав людини у процес та середовище вищої освіти неможлива без системної та безперервної освіти з прав людини – як для здобувачів ВО, так і для викладачів та адміністраторів.

Процес викладання у ЗВО повинен базуватися на принципах поваги до людської гідності; чітких критеріїв оцінювання академічної успішності; врахування думки здобувачів освіти щодо формування навчальної програми, де це можливо; вільного вибору навчальних конкурсів, змагань, конференцій та доступу до участі в них; недопустимості застосування фізичних покарань чи поведження, що принижує людську гідність навіть і у тих закладах, де – в силу специфіки спеціальності (правоохоронна, пенітенціарна, військова тощо) – законодавство передбачає можливість застосування дисциплінарних стягнень, більш жорстку субординацію та специфічні умови навчання.

Результат академічної успішності повинен залежати виключно від рівня знань та вмінь, які демонструє здобувач ВО. Право на якісну вищу освіту також передбачає певну можливість для її здобувачів впливати на процеси викладання, зокрема – мати змогу замінити викладача за виникнення певних обставин.

Орієнтирами для вимірювання цього потенціалу можуть бути визначені у моделі “Школа – територія прав людини” індикатори, адаптовані для вищої школи. Для зручності, наводимо нижче перелік таких **індикаторів**:

- Чи є у закладі спеціальні предмети, на яких здійснюється безпосереднє навчання правам людини. Такими предметами можуть бути як курси за вибором (“Права людини”, “Демократія – від теорії до практики”, “Права людини в Україні” тощо), так і факультативи/гуртки із відповідною тематикою
- Скільки викладачів застосовують освіту з прав людини у своїх курсах? Чи відбувається це систематично чи епізодично? В яких темах і як вони реалізують освіту з прав людини (далі ОПЛ).
- Чи існують міжпредметні зв’язки щодо ОПЛ? Як ці зв’язки реалізуються?
- Які джерела використовують викладачі для реалізації ОПЛ?
- Чи співпрацюють викладачі між собою щодо ОПЛ? Як це можна простежити? Якими є результати такої співпраці?
- Якими є загальні результати ОПЛ в закладі? Як це впливає на навчання та взаємовідносини у школі?
- Чи отримують здобувачі ВО практичні навички з ОПЛ, чи можуть вони їх застосовувати у повсякденних життєвих ситуаціях? Яким чином це перевіряється?
- Чи відбувається у закладі регулярна позапрограмна діяльність з тематики ОПЛ з викладачами, педагогами, адміністраторами (проєкти, конкурси, тренінги, виставки, тощо) та наскільки до такої діяльності залучені учасники освітнього процесу?
- Хто і чому ініціював такі види діяльності?
- Чи використовуються у навчальному закладі підручники й посібники з ОПЛ, розроблені за підтримки Ради Європи та інших міжнародних інституцій, недержавних громадських організацій?

Окремо слід звернути увагу на підготовку самих педагогів з ОПЛ:

- Чи мають можливість педагоги отримати освіту з прав людини?
- Коли і як це відбувається? Якими є форми навчання (на курсах в ОІППО, тренінги, семінари, діяльність ГО, навчання в самому закладі)?
- Яке коло педагогів охоплене таким навчанням? Чи отримали викладачі необхідні та достатні знання та навички з ОПЛ? Яким чином це перевіряється?
- Чи мають можливість викладачі постійно підвищувати свою компетентність у сфері прав людини? Яким чином це відбувається? Які це має наслідки як для педагогів, так і для самого процесу викладання?
- Як викладачі використовують знання з ОПЛ в освітньому процесі, організації позапрограмної діяльності, у взаємовідносинах та в повсякденному житті?
- Чи впливає ОПЛ на стиль викладання педагогів?

Перелік питань для самоаналізу:

- Стиль викладання ґрунтується на повазі до гідності кожного здобувача ВО і надання здобувача ВО рівних можливостей;
- У ЗВО освітній процес ґрунтується на можливості реалізації здобувачами ВО власної національної та релігійної ідентичності. На заняттях учасники освітнього процесу вільно висловлюють свої думки;
- На заняттях учасники освітнього процесу вільно висловлюють свої думки;
- Під час освітнього процесу забезпечується право на захист від жорстокості, знущання, брутального поводження. Керівництво ЗВО сприяє реалізації позапрограмних студентських проєктів та послуг на базі громади з питань прав людини;
- Заклад вищої освіти забезпечує системну та безперервну освіту з прав людини в наукових гуртках, вибіркових дисциплінах тощо;
- У ЗВО систематично реалізуються проєкти та ініціативи, спрямовані на популяризацію принципів поваги до прав людини;
- Керівництво ЗВО сприяє реалізації позапрограмних студентських проєктів та послуг на базі громади з питань прав людини;
- Освітній процес формує практичні навички застосування знань з прав людини в конкретних життєвих обставинах;
- Викладачі систематично підвищують свій професійний розвиток у сфері освіти з прав людини;
- Оцінювання академічної успішності здобувачів ВО завжди ґрунтується на чітких, зрозумілих та доступних критеріях;
- Оцінювання академічної успішності здобувачів ВО не залежить від особистого ставлення викладача, соціального статусу та інших особливостей здобувачів ВО;
- У ЗВО забезпечено дотримання академічної доброчесності працівниками та здобувачами ВО;
- У ЗВО забезпечено органічне поєднання в освітньому процесі освітньої, наукової та інноваційної діяльності;

- Наукові товариства здобувачів ВО забезпечують рівні права осіб, які навчаються, на участь у діяльності наукових товариств здобувачів ВО;
- Участь в конференціях, олімпіадах, конкурсах завжди є добровільною та доступною;
- Здобувачам ВО забезпечено можливість заміни викладача у разі порушення ним їх прав або неякісного викладання дисципліни;
- *Здобувачі ВО мають можливість впливати на вибір навчальних дисциплін;
- *Під час освітнього процесу ніколи не застосовуються фізичні покарання;
- *У ЗВО освітній процес організований таким чином, що надано можливість отримувати освіту особам з особливими освітніми потребами.

4. ЗОВНІШНІ ЗВ'ЯЗКИ ЗВО

Заклад освіти та учасники освітнього процесу є частиною громади, в якій заклад функціонує. Системна та змістовна взаємодія із різноманітними громадськими інституціями, місцевими органами влади, ЗМІ, місцевим бізнесом тощо допомагає закладу та учасникам освітнього процесу не лише інтегруватися у життя спільноти, але й цілеспрямовано організовувати та коригувати освітній процес й позапрограмні заходи.

Співпраця із іншими закладами освіти, іноземними та міжнародними інституціями сприяє культурному та інтелектуальному обміну досвідом, громадянській активності, академічній мобільності та більш якійсній освіти, в тому числі – у сфер прав людини.

Важливо, щоб доступ до участі у співпраці на різних рівнях був відкритий, а механізми залучення – прозорими та демократичними.

Запитання цього розділу Інструменту допоможуть окреслити коло партнерів, з якими співпрацює ЗВО, характер партнерства та механізм залучення до нього учасників ОП, вплив такого партнерства на впровадження принципів прав людини в освітнє середовище.

Перелік питань для самоаналізу:

- У ЗВО здійснюється регулярна співпраця з ініціативними групами, громадськими організаціями (в т.ч. й місцевими), місцевими органами влади та місцевим самоврядуванням, ЗМІ, представниками бізнесу;
- ЗВО сприяє та заохочує залучення здобувачів ВО до участі в житті громади;
- ЗВО має партнерські зв'язки з іншими закладами вищої освіти в Україні та за її межами;
- ЗВО організовує та бере участь у проведенні міжнародних заходів та обмінів у галузі освіти;
- Керівництво ЗВО допомагає здобувачам ВО висвітлювати свої проєкти на міжнародному рівні;
- У ЗВО академічна мобільність здобувачів ВО та їх участь в проєктах відбувається відкрито, прозоро і на конкурсній основі.

5. САМОВРЯДУВАННЯ

Збалансування процесу управління, забезпечення доступу до прийняття рішень та формування освітнього процесу для усіх учасників освітнього процесу досягається завдяки системі самоврядування. Чим більш розвиненою, організованою на різних рівнях, активною є така система – тим більш представленими є інтереси учасників ОП.

Окрім того, самоврядування дає можливість також і захищати права та інтереси тих, кого воно представляє, а тому – ЗВО повинен дбати про те, щоб органи самоврядування були максимально незалежними, а отже – в закладі існували механізми попередження ризиків прямого чи опосередкованого впливу або тиску на органи самоврядування чи їх представників, участь в них була добровільною, а діяльність і рішення – в цілому – базувалися на принципах поваги до людської гідності та прав людини.

Перелік питань для самоаналізу:

- Статут ЗВО ґрунтується на чіткому розподіленні функцій і завдань, визнаючи права і обов'язки здобувачів ВО, викладачів і адміністрації;
- У ЗВО створені умови діяльності ефективного самоврядування для усіх суб'єктів освітнього процесу;
- Процедури формування та діяльності органів самоврядування є демократичними, базуються на принципах добровільності, рівності тощо;
- Органи студентського самоврядування діють на принципах добровільності, колегіальності, відкритості, виборності та звітності;
- Студентське самоврядування забезпечує захист прав та інтересів здобувачів ВО та їх участь в управлінні закладом вищої освіти;
- Рішення самоврядування ґрунтуються на принципах прав людини;
- Існують механізми забезпечення того, щоб здобувачі ВО користувалися свободою вираження думки і участі в процесі прийняття рішень, організації своєї діяльності і мали можливість бути представленими, брати участь в посередництві і відстоювати свої інтереси;
- Адміністрація закладу вищої освіти не втручається в діяльність органів студентського самоврядування;
- Членство в Профспілці ЗВО, якщо вона створена, є добровільним;
- *Фінансування студентського самоврядування здійснюється у встановленому Законом порядку;
- Органи студентського самоврядування публічно звітують про використання коштів та виконання кошторисів, якщо такі кошти були залучені.

6. ОСВІТНІЙ ПРОСТІР

Пристосованість освітнього простору відповідно до принципів прав людини дає можливість організувати його максимально адаптованим до потреб різних учасників освітнього процесу, які впливають з таких принципів.

Сформований на основі поваги до прав людини, освітній простір є доступним та розумним, поважає права учасників освітнього процесу на приватність, гідні умови життя, на доступ до інформації тощо.

Важливо розуміти, що необхідність пристосування може впливати як із прямих вимог закону (скажімо – забезпечення доступу до освіти здобувачам із особливими освітніми потребами), так і з обставин доцільності та здорового глузду – наприклад, забезпечення архітектурної пристосованості до потреб осіб, які належать до маломобільних категорій населення (ними можуть бути викладачі або представники адміністрації, які приходять на роботу з дітьми, в тому числі й з дитячими візками; учасники освітнього процесу, які тимчасово пересуваються за допомогою допоміжних засобів – милиць або крісел колісних, але не мають групи інвалідності; люди поважного віку тощо).

Питання для самоаналізу:

- Освітній простір є безпечним для всіх суб'єктів освітнього процесу;
- У закладі вищої освіти забезпечується приватність щодо особистих даних для всіх учасників освітнього процесу;
- Заклад вищої освіти забезпечує можливості для рівного доступу особам, які належить до маломобільних категорій населення;
- У межах ЗВО (навчальні корпуси, гуртожитки та інші) здобувачі ВО мають можливість реалізації власної національної та релігійної ідентичності;
- Заклад вищої освіти забезпечує дотримання температурного режиму, норм освітлення, доступу до гарячої та холодної води в навчальних кабінетах та приміщеннях закладу;
- Заклад вищої освіти забезпечує дотримання температурного режиму, норм освітлення, доступу до гарячої та холодної води у гуртожитках (казармах);
- Здобувачі ВО завжди мають можливість ознайомитись з документами, що регламентують правила поведінки в межах освітнього процесу;
- Особи, які навчаються у закладах вищої освіти і проживають у гуртожитках, забезпечені цілодобовим доступом до нього або – для закладів освіти із специфічними умовами навчання – адміністрація закладу дотримується правил для проживання здобувачів освіти і не зловживає ними;
- Здобувачам ВО, які задіяні в культурно-масовій або господарській роботі створюються полегшені умови навчання, ніж іншим;
- Мовою викладання у закладі вищої освіти є державна мова;
- У ЗВО створені умови для покращення знань державної мови;
- З метою створення умов для міжнародної академічної мобільності у ЗВО викладання однієї чи кількох дисциплін здійснюється англійською та/або іншими іноземними мовами.

ІІ. Інструменти визначення пріоритетності та планування саморозвитку ЗВО у сфері прав людини

Після того, як ЗВО виміряв та проаналізував ситуацію із станом впровадження принципів прав людини у своєму освітньому середовищі – доцільно переходити до етапу планування розвитку. Для того, щоб не зав'язнути у надто великій кількості завдань, які можуть виявитися під час моніторингу – рекомендуємо визначитися із пріоритетами, які заклад освіти зможе реалізувати у відносно короткий період часу, досягнення яких є реалістичним та, в цілому, відповідає ресурсам закладу або дійсній можливості залучити необхідні ресурси (провайдера/ів) ззовні.

Таким інструментом у моделі УППЛ пропонується логфрейм – конструктор ідентифікації викликів в межах компонентів кожного із шести потенціалів та ранжування їх пріоритетності, заходів для їх подолання, очікуваних результатів, визначення відповідальних та провайдерів, необхідних ресурсів та термінів виконання.

№	Область потенціалу	Ідентифіковані виклики	Заходи для подолання викликів	Очікувані результати заходів	Відповідальна особа	Провайдер	Термін виконання	Необхідні ресурси	Коментарі	Пріоритет
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	

На основі логфрейму розробляється план дій, що містить вже покрокові алгоритми впливу в межах конкретних індикаторів та завдань.

№	Діяльність	Цілі для запланованих заходів	Строки	Відповідальні сторони	Джерела фінансування	Бюджет	Яких ресурсів не вистачає
1	2	3	4	5	6	7	

Рекомендації щодо роботи із інструментами пріоритезації та планування:

1. Від початку впровадження моделі сформуйте групу, в якій будуть представлені вмотивовані здобувачі освіти, науково-педагогічні працівники, представники адміністрації закладу освіти.
2. Учасники та учасниці цієї групи повинні мати, принаймні, базове уявлення та розуміння прав людини. Якщо вони не відвідували спеціалізовані школи з прав людини, рекомендується пройти онлайн-курси, наприклад – на [платформі Iliа \(https://ilia.humanrightshouse.org/\)](https://ilia.humanrightshouse.org/) або інших доступних онлайн-платформах (EdEra, ВУМ, Prometheus тощо).
3. Проаналізуйте усі виклики та переваги, які вдалося виявити під час самоаналізу. Обов'язково враховуйте думки та позиції представників різних цільових аудиторій – учасників освітнього процесу (здобувачів ВО, науково-педагогічних працівників, адміністрації). Обговорюйте та плануйте спільно.

4. Визначте завдання (3-5), які є найбільш гострими, але лежать в площині можливостей закладу або можуть бути вирішені із допомогою залучення сторонніх експертів, впродовж відносно (1-1,5 року) нетривалого періоду. *Це не означає, що потрібно цілковито відмовитися від вирішення проблем, які, наприклад, – пов'язані із браком фінансування або законодавчим регулюванням. Зрештою, кожна проблема має свої причини і – відповідно – шляхи подолання. Можна розглядати альтернативні джерела залучення фінансування, ініціювання звернень до органів влади з проханням звернути увагу на певний аспект, адвокаційних кампаній тощо. Все ж при визначенні пріоритетів у логфреймі доцільно обирати ті з них, які можна буде в наступному кроці викласти у послідовність реалістичного плану дій.*

5. Вже на етапі заповнення логфрейму слід визначати сфери відповідальності, конкретні підрозділи та осіб, які можуть впливати на зміну ситуації. *Наприклад – якщо йдеться про питання гуртожитків – необхідно залучати адміністраторів адміністративно-господарської частини, представників студентських рад при гуртожитках, а також безпосередньо тих, хто проживає в гуртожитках; при роботі над питаннями вибіркових дисциплін слід залучати директорів чи деканів, завідувачів кафедр, працівників навчально-методичного відділу, викладачів тощо.*

6. При визначенні цілей та завдань корисно керуватися загальними алгоритмами планування, починаючи із верифікації мети за методикою **SMART** (конкретність, вимірність, досяжність, відповідність запиту (актуальність), визначеність у часі – наприклад: до кінця 2020 року на кожній спеціальності запровадити можливість самостійного обрання не менш, як 15% вибіркових дисциплін від загального обсягу навчального плану) і завершуючи аналізом ризиків за моделлю **SWOT** (сильні та слабкі сторони, можливості і загрози – наприклад: сильна сторона – кількість тих, хто навчається, дозволяє забезпечити реальну вибірковість дисциплін; слабка сторона – кількість та кваліфікація науково-педагогічних працівників не достатня для забезпечення реальної вибірковості на усіх спеціальностях; можливість – у закладі функціонує електронна платформа управління освітнім процесом, яка дозволяє налагодити електронний персоналізований вибір дисциплін; загроза – диференційованість вибору дисциплін може не дозволити сформувати мінімальні групи здобувачів освіти для впровадження відповідного курсу).

7. Визначте чіткі строки та осіб, які будуть координувати виконання плану дій та дотримання часових меж.

8. Узгодьте зручні канали комунікації між тими, хто буде залучений до виконання Плану дій.

9. Визначте заздалегідь періоди для моніторингу та коригування Плану дій.

III. Інструменти, які допомагають більш комплексно дослідити окремі прогалини ЗВО

а) Експрес-тест на визначення відчуття дискримінованості у закладі вищої освіти.

У прагненні розвивати свій заклад, освітнє середовище та освітній процес неможливо уникнути аспекту недискримінації. Від народження людина, а отже – і будь-який учасник або учасниця освітнього процесу є рівним/-ою у своїх правах та не може зазнавати безпідставних втручань чи обмежень, реалізуючи своє право на професійну освіту.

Запропонований інструмент не претендує на наукову репрезентативність чи комплексність, однак – дає можливість здійснити експрес-зріз актуального уявлення учасників освітнього процесу про те, наскільки освітнє середовище, в якому вони перебувають, корелює з власним відчуттям недискримінованості.

Його слід застосовувати при безпосередній зустрічі, хоча – дистанційна форма також можлива. Респондентами можуть бути здобувачі освіти, науково-педагогічні та інші працівники ЗВО. Опитування анонімне.

Кожному респондентові надається роздатковий матеріал наступного змісту:

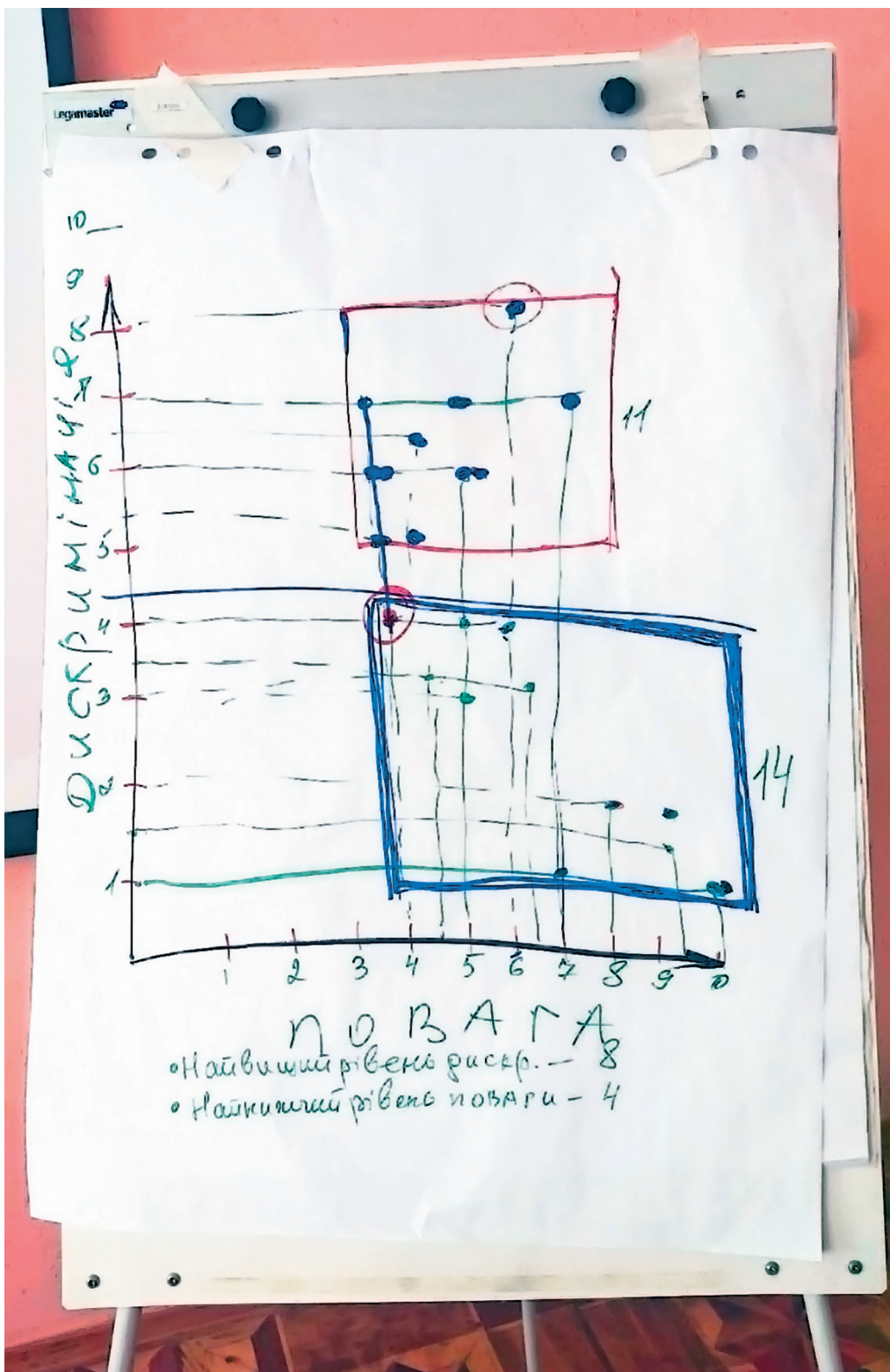
На мою думку, в моєму закладі освіти дискримінаційне ставлення можна оцінити у (1 – взагалі не існує дискримінації; 10 – дуже високий ступінь дискримінації):

В моєму закладі освіти я відчуваю повагу до особистості з боку викладачів, інших співробітників та/або адміністрації (де 1 – зовсім не відчуваю; 10 – відчуваю високий рівень поваги):

Після того, коли усі відповіді буде зібрано – можна сформуувати площину координат.
Приклад варіанту площину координат зроблених групою на одному із пілотних заходів проекту

Така вісь координат дозволяє, по-перше, простежити відповідність між відчуттям поваги до особистості та відчуттям дискримінованості і виявити, наскільки ці два параметри взаємодіють відповідно або амбівалентні, а – по-друге, сформувати візуальний цілісний образ сприйняття освітнього простору, процесу та середовища в розрізі відчуття поваги до людської гідності. Цей інструмент можна застосовувати на різних етапах впровадження моделі УППЛ та відстежувати динаміку зміни, а також – аналізувати ймовірні чинники, які впливають на таку динаміку, особливо – в контексті реалізації плану дій.

б) фокус-група дослідження стану реалізації/забезпечення освіти у сфері прав людини на рівні вищої освіти в Україні

Пілотний проєкт “Університет – простір прав людини” не обмежувався виключно роботою із закладами вищої освіти, але й охоплював розробку, спільно із іншими експертами, Міністерством освіти і науки України, Міністерством юстиції України Загальнодержавної програми освіти у сфері прав людини (далі – Програма).

Після того, коли сформувався проєкт Програми, з урахуванням активностей, до яких залучалися учасники проєкту – представники п’яти закладів вищої освіти – проводилися дві фокус-групи – зі здобувачами вищої освіти та із науково-педагогічними працівниками й адміністраторами. Метою цих фокус-груп було якісне дослідження стану реалізації/забезпечення освіти у сфері прав людини на рівні вищої освіти в Україні з метою удосконалення/коригування Загальнодержавної програми освіти у сфері прав людини.

Попри те, що зміст опитування зосереджувався на побудові Програми, елементи цієї методики можуть бути корисними також і на рівні закладу освіти, адже вони досліджують, з-поміж іншого, процеси і механізми викладання і навчання; питання інтегрованості принципів прав людини у освітній простір; характер підготовки, підвищення кваліфікації наукових та науково-педагогічних кадрів закладів вищої освіти з питань освіти з прав людини.

Детальна методика і перелік запитань для проведення фокус-груп наведені нижче у відповідних додатках.

В цілому – можна виділити кілька **ключових елементів проведення фокус-групи:**

- **Кількість учасників** – до 10 осіб
- **Методика проведення** - опитування учасників по колу, зі зміщенням на кожному новому колі під час задавання основного запитання, та сфокусована дискусія під час задавання уточнюючих запитань. Опитування побудоване навколо стратегічних цілей проєктів Програми, які попередньо охоплювалися тематичними заходами Програми.
- **Висловлювання** - не більше 1 хв. на одне запитання для особи.

Хід проведення опитування:

- Знайомство та представлення - 20 хв. Знайомство, з-поміж іншого, передбачає отримання інформації про дисципліни, які викладають учасники/учасниці групи або спеціальності, на яких вони навчаються.
- На кожен компонент відводиться орієнтовно 20 хв., по завершенню основного опитування - 20 хв. відводиться для підведення підсумків

Технічні додатки: Презентація про Програму, основні компоненти, щодо яких організовано фокус-групу, хід проведення фокус-групи.

IV. Допоміжні локальні інструменти

Плануючи заходи для вирішення виявлених прогалин, важливо пам'ятати про те, що надалі необхідно виміряти динаміку, прогрес змін. Об'єктивно це можливо зробити, здійснивши зріз ситуації на початку і порівнюючи його із результатами аналогічних вимірювань в майбутньому.

Базовим виміром – безперечно – стане проведення самоаналізу. Однак, при визначенні конкретних пріоритетів, областей потенціалів та проблем – доцільно проводити тематичні зрізи, опитування.

Одним із таких прикладів є розроблений Національним університетом “Острозька академія” інструмент оцінювання розуміння учасниками освітнього процесу явища дискримінації.

На етапі заповнення логфрейму заклад виділив одним із трьох пріоритетів наступний індикатор: *“Учасників освітнього процесу у ЗВО заохочують протистояти дискримінаційним або принизливим діям”*. Відповідно, першим заходом Плану дій стало завдання: *“Виявити рівень розуміння учасниками освітнього процесу та проявів дискримінації в освітньому середовищі НаУОА”*.

Ознайомитися із локальним інструментом можна [тут](#)⁴.

На час написання цього посібника опитування ще тривало. Важливо відмітити, що при плануванні проведення таких зрізів необхідно залучати експертів-соціологів, які допоможуть сформувати вибірку. *Наприклад, у конкретному наведеному опитуванні необхідна вибірка складає не менш, як 300 студентів (із 1800), не менш як 100 науково-педагогічних працівників (із 170) та 100% представників адміністрації закладу*

⁴ <https://forms.gle/8cbWG757EEmT8awE6>

Етап повторного (проміжного аналізу)

Інструмент для самооцінювання – вимірювання динаміки змін та впливів

Допоміжні інструменти

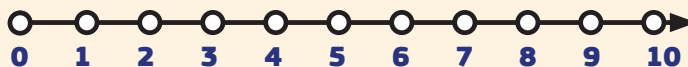
ІV. Фокус-групи – 1) для студентів; 2) для викладачів та адміністраторів

V. Інструмент для прес-вимірювання відчуття дискримінованості у освітньому середовищі

На мою думку, в моєму закладі освіти дискримінаційне ставлення можна оцінити у (1 – взагалі не існує дискримінації; 10 – дуже високий ступінь дискримінації):

В моєму закладі освіти я відчуваю повагу до особистості з боку викладачів, інших співробітників та/або адміністрації (де 1 – зовсім не відчуваю; 10 – відчуваю високий рівень поваги):

VI. Локальні, розроблені закладами освіти, інструменти: опитувальники по визначенню розуміння дискримінації; щодо питань проживання в гуртожитках тощо.

Розділ 3.

ЯК РОЗВИВАТИ ЗАКЛАД ВИЩОЇ ОСВІТИ, АБИ ВІН СТАВ ПРОСТОРОМ ПРАВ ЛЮДИНИ: З ДОСВІДУ ЗВО – УЧАСНИКІВ ПРОЄКТУ «УНІВЕРСИТЕТ – ПРОСТІР ПРАВ ЛЮДИНИ»

В межах реалізації проєкту п'ять закладів вищої освіти провели «пілотування» моделі «Університет – простір прав людини», яка полягала в системному підході розвитку компетентностей з ОПЛ. Кожен заклад шляхом проведення комплексного різнорівневого оцінювання виявлення проблем, обрав декілька напрямків діяльності, з експертною підтримкою розробив план дій щодо розв'язання/вирішення/врегулювання поставлених завдань й розпочав реалізацію плану.

Звісно, комплексні і ґрунтовні перетворення потребують більше часу, аніж тривалість проєкту, тому пропонуємо познайомитись з історіями змін, які розпочались у «пілотних» ЗВО й мають впроваджуватись далі згідно розроблених Планів дій:

Державна академія пенітенціарної служби України ставила перед собою роботу над двома напрямками-потенціалами: міжнародні зв'язки та студентське самоврядування.

Однією з причин, яка гальмувала процес налагодження міжнародних зв'язків та залучення курсантів і студентів до міжнародних проєктів і співпраці, обміну досвідом в тому числі і з ОПЛ було виявлено низький рівень володіння іноземними мовами. Тож, з цього навчального року було запроваджено вивчення іноземних мов в якості факультативних занять, збільшено кількість годин вивчення на 1-2 курсах. ЗВО звернув увагу на активізацію співпраці в міжнародних проєктах і вже в перші місяці з'явилися перші результати – два курсанта взяли участь у програмі Еразмус+ , також команда від ЗВО долучилась до польсько-українського проєкту, пов'язаного зі специфікою навчального закладу. З'явився реальний запит на спільні проєкти/тренінги/заходи з носіями мови.

В закладі під час проведення внутрішнього оцінювання та фокус-групового інтерв'ю визначено ряд питань, що стосуються діяльності студентського самоврядування, відсутності рівного й пропорційного представлення у ньому курсантів та студентів, та впливу на рішення представленої більшості з ігноруванням інтересів меншості, що створювало конфліктність, ігнорування та байдужість до участі у вирішенні питань/захисту інтересів

студентства. Не забезпечувався принцип рівності. У вченій раді був відсутній представник студентів. А у самоврядуванні були відсутні представники факультету пробації.

Задля вирішення цих питань з нового навчального року була проведена наступна діяльність:

- Розроблено нове Положення про студентське самоврядування задля представлення на вченій раді інтересів як курсантів, так і студентів, забезпечення балансу та рівності між факультетом пробації та юридичним факультетом. Представник студентів був включений у склад вченої ради закладу. Введена квота для факультету пробації та для юридичного факультету, змінена структура самоврядування (Голова самоврядування та три заступники, що представляють інтереси юридичного факультету, факультету пробації та студентів).
- Проведені збори факультетів, на яких заступники кожного факультету представили і обговорили проблеми, що є на факультеті, а потім доповіли про них Голові студентського самоврядування для подальшого їх вирішення. Покращився взаємозв'язок між студентським самоврядуванням та курсантами/студентами, з'явилась можливість вголос озвучувати існуючі проблеми та обговорювати можливості їх вирішення.

Сумський державний педагогічний університет. Після проведення самооцінювання та експертної оцінки стану впровадження освіти в сфері прав людини в ЗВО, та здобувши необхідні знання в даній галузі, були визначені основні цілі та проблемні місця. Заклад визначив для себе роботу з напрямків відповідно ідентифікованим під час оцінювання викликам, а саме:

- Відсутність затверджених документів щодо прав і обов'язків сторін-учасників освітнього процесу і відповідно, необхідність розроблення та затвердження певного статуту/кодексу, який регламентуватиме принципи взаємовідносин сторін освітнього процесу;
- Освітній процес не пристосований для осіб з особливими освітніми потребами;
- Порушення санітарно-технічних норм під час навчального процесу та в гуртожитках закладу тощо.

Що вдалося реалізувати

- Створення та затвердження «Кодексу академічної доброчесності СумДПУ імені А.С. Макаренка»;
- Підвищення рівня комунікації між всіма учасниками освітнього процесу;
- Проведення енергоаудиту приміщень університету;
- Оновлення Ради гуртожитків;
- Підвищення доступу до освіти людям з особливими потребами;
- Розвиток Центру інклюзивної освіти СумДПУ імені А.С. Макаренка.

Хмельницький кооперативний торговельно-економічний інститут обрав для себе наступні виклики і напрямки діяльності:

- Низький рівень поінформованості студентів, відсутня ефективна комунікація, що потребує модернізації системи доступу до інформаційного середовища, створення сучасної комп'ютеризованої системи інформаційного середовища та платформи для колективних та індивідуальних звернень;
- Існуючий інститут чергування студентів в гуртожитку під час освітнього процесу;
- Відсутність розробленої та юридично закріпленої системи механізмів і процедур щодо забезпечення академічної свободи, недискримінації та прав людини в освітньому середовищі;
- Відсутність реальної можливості студентів впливати на вибір навчальних дисциплін.

Що вдалося реалізувати

- створення онлайн платформи для анонімних звернень студентів-учасників освітнього процесу до адміністрації ХКТЕІ;
- скасування чергування студентів в гуртожитку під час освітнього процесу завдяки встановленню системи відеоспостереження;
- поєднання в освітньому процесі можливостей формальної, неформальної та інформальної освіти;
- набуття навичок у проведенні вебінарів;
- налагодження співпраці із стейкхолдерами (роботодавцями);
- рецензування змістів освітніх програм, створення проєкту дуальної освіти;
- інтенсифікація співпраці з ГО;
- трансляція досвіду, здобутого у Проєкті, на самоврядування інших закладів освіти (ПТО) Хмельницької області
- популяризація діяльності самоврядування через розширення присутності в інформаційному просторі, створення сторінки у соцмережах;
- проведення у відповідність документації, що регламентує діяльність студентського самоврядування

Національний університет «Острозька академія»

Під час проведення оцінювання було виявлено та визначено як пріоритетні напрямки роботи команди та закладу наступні питання:

- реформа студентського самоврядування (з “івент-агенції” в орган, який здатен представляти інтереси студентів та захищати їх)
- Захист права на приватність в стінах гуртожитків
- Прагнення комплексно інтегрувати принципи прав людини в навчальний процес
- Налагодження діалогу між усіма учасниками освітнього процесу

Задля реалізації поставлених завдань було вирішено:

- розробити план та провести опитування щодо розуміння поняття дискримінації, її форм та видів (із урахуванням вибірки, методики, строків) для студентів, в тому числі й іноземних, адміністраторів, викладачів із залученням зовнішнього експерта для аналізу його результатів. За результатами опитування розробити програму просвітніх заходів з протидії дискримінації;
- переглянути локальну нормативну базу – Кодекс етики та інші документи задля зміни акцентів та пріоритетів у напрямку забезпечення цінностей та принципів прав людини;
- провести низку заходів для пояснення окремих пунктів договору щодо проживання у гуртожитку як студентству, так і працівникам гуртожитків (напр. про пожежну безпеку, доступ до гуртожитків тощо);
- підвищити рівень обізнаності студентів щодо можливості вибору навчальних дисциплін відповідно до власних наукових поглядів та інтересів та забезпечення принципів академічної свободи.

Що вдалося реалізувати

- Розпочате комплексне опитування на предмет розуміння дискримінації;
- Змінений підхід до обрання представників студентів у гуртожитках та системи врядування такого представництва;
- Студенти мають реальний вільний доступ до своїх гуртожитків у будь-який час, узгоджено справедливий графік чергування в харчоблоках на принципах рівності і недискримінації щодо усіх мешканців гуртожитків;
- Розроблена бета-версія електронної системи вибору навчальних дисциплін.

Коледж економіки і технологій ЧНТУ

Участь в проєкті «відкрила очі» на низький рівень інформування та обізнаності учасників освітнього процесу про події та заходи, що відбуваються у закладі, про діючу локальну нормативну базу, реальні потреби та інтереси студентства, викладачів та адміністрації.

Участь в проєкті викликала потребу у більш детальному ознайомленні з локальними актами ЗВО (Положенням про КЕТ ЧНТУ, правилами внутрішнього розпорядку для студентів КЕТ ЧНТУ тощо) та перегляді їх змісту щодо відповідності сучасним вимогам освітнього процесу та забезпеченню прав людини.

Що вдалося реалізувати

- Провести спільно зі студентами аудит локальних нормативних актах та внести зміни;
- Запустити електронну інформаційну платформу та інформаційний студентський стенд;
- Забезпечити у повній мірі доступ до публічної інформації;
- Активізувати діяльність органів студентського самоврядування в гуртожитку;
- Налагодити та активізувати співпрацю між усіма учасниками освітнього процесу тощо.

Що допомагало/сприяло впровадженню змін?

«...усвідомлення і обговорення проблеми з адміністрацією.
Допомога і підтримка з їхнього боку...»

«...відкритість адміністрації до таких змін, хоча і не завжди - повна усвідомленість тих або інших проблемних аспектів; частково - попередня робота, включаючи проведене у 2018 році моніторингу середовища НаУОА⁵ ...»

«...формування та активна діяльність команди від закладу, що пройшла базове навчання з прав людини та обізнана з методологією проведення оцінювання та подальшого впровадження змін...»

«...зацікавленість окремих студентів та студенток...»

«...активна залученість до усіх заходів та процесів проєкту викладачів і адміністраторів закладу, що суттєво впливає на усвідомлення проблем та пошуків шляхів їх подолання...»

«...використання потенціалу співробітників ВНЗ та учасників проєкту...»

«...дуже допомогла експертна підтримка (консультування, моніторинг, фасилітація переговорних процесів)...»

«...актуальність даної проблематики, пошук додаткової ніші щодо здійснення освітньої діяльності та вимоги сучасного законодавства...»

«...головне - віра в те, що щось можна змінити, що є проблеми які треба вирішувати разом...»

«...кураторство тренерів проєкту, залученість до співпраці різних учасників освітнього процесу...»

«...забезпечення участі однорідного складу команди від нашого закладу на різних етапах проєкту...»

«...активна співпраця адміністрації, викладачів та активістів студентського самоврядування...»

«...розуміння і усвідомлення проблеми, відкритість адміністрації і перші маленькі перемоги (скасування чергувань після пар)...»

⁵ https://www.oa.edu.ua/download/yakist/zvit_pro_rezultaty_monitoryngu_seredovishcha_nauoa.pdf.

З якими викликами зіштовхнулись учасники проєкту?

- Недостатній рівень досвіду та компетентностей у розробці та реалізації проєктів;
- Складність визначити найголовніші проблемні питання;
- Пошук шляхів вирішення окреслених проблем;
- Підтримка мотивації до участі в проєкті;
- Брак часу через завантаженість учасників проєкту;
- Безініціативність та немотивованість студентської молоді;
- Недостатня зовнішня державна підтримка у вигляді як спонсорювання, так і консультування з окремих питань, наприклад щодо доступності інклюзивної освіти;
- Недостатність фінансування задля повноцінного забезпечення стандартів та вимог освітнього законодавства;
- Відсутня реальна автономія закладу освіти, яка має включати не тільки академічну автономію, а й організаційну, особливо — фінансову. Оскільки без можливості вільно залучати ресурси і розпоряджатися ними немає мотивації до розвитку;
- Удосконалення технічної грамотності учасників освітнього процесу, модернізація комп'ютерної мережі, її осучаснення;
- Організація роботи студентського самоврядування для реалізації плану дій, оскільки студенти більш налаштовані на культурно-масову роботу, ніж на вирішення організаційних питань;
- Співвідношення норм корпоративної етики, правил внутрішнього розпорядку, традицій університету та сучасних вимог щодо антидискримінаційної політики закладу;
- Небажання окремих представників закладу змінюватись;
- Відсутність досвіду, необхідних знань щодо розвитку міжнародного співробітництва;
- Зміна правового статусу навчальних закладів I та II рівня акредитації. Як наслідок - перегляд програм, локальних нормативних актів, що значно звужує ресурс часу на роботу в рамках проєкту;
- Недостатня мотивація студентів, пасивність студентського самоврядування (суб'єктивний фактор);
- Недостатня державна підтримка ЗВО зі специфічними умовами навчання щодо міжнародного обміну студентами (курсантами).

«.. Проєкт є надзвичайно важливим, дієвим та ефективним! Інструментарій для виявлення негативних моментів у діяльності ЗВО відкрив очі на безліч проблем, які в повсякденному житті були нормою. Проєкт дав можливість провести відверту розмову між студентами, викладачами та адміністрацією, що дало величезний поштовх для зрушень. Зробити чіткий перелік змін поки неможливо, оскільки пройшло замало часу, але те що робота над змінами є, то це беззаперечно... Окрім того, проєкт є актуальним для інших закладів освіти. Зокрема, під час презентації здобутків проєкту, який відбувся під час зльоту лідерів учнівського самоврядування профтехосвіти, представники профтехосвіти виявили надзвичайне зацікавлення, оскільки скаржилися на порушення їх прав в освітньому процесі і про те, що не освідомлені про механізми власного захисту...»

«...Участь у проєкті допомогла оцінити стан дотримання принципів освіти в сфері прав людини у нашому навчальному закладі з метою покращення ситуації. Було визначено мету й стратегію змін університету щодо впровадження принципів та стандартів прав людини. Завдяки ефективному діалогу між різними учасниками освітнього процесу (адміністрації, науково-педагогічних працівників, студентів, студентського самоврядування) було запроваджено: забезпечення рівного доступу до освіти особам з інвалідністю (обладнані пандуси, туалети, аудиторії, відповідні навчальні матеріали тощо); у гуртожитках проведено теплоаналіз та розроблено план дій по утепленню й безперебійному постачанню гарячої води; надано публічний доступ до нормативно-правової бази університету, створено Етичний кодекс; розроблено процедуру внесення змін при обговоренні проєктів нормативних актів...»

«...Усвідомили недосконалість Правил внутрішнього розпорядку коледжу; нам вдалося змінити правила чергування, студенти звільнені від чергування в аудиторіях, активізувалось студентське самоврядування...»

«...Участь в проєкті виявила «моральну застарілість» окремих положень локальних нормативних актів, над вдосконаленням яких ведеться робота. До того ж заплановано розробити Пам'ятку для студента КЕТ ЧНТУ, яка містить інформацію про основні права та обов'язки студентів у короткій та лаконічній формі...»

«...Проєкт «Університет - простір прав людини» сприяв «діагностуванню» проблем, пов'язаних зі створенням правового освітнього простору, мотивував до змін, надихав «маленькими перемогами» і дозволив розробити стратегію руху КЕТ ЧНТУ в напрямку співпраці та партнерства усіх учасників освітнього процесу (студентів, викладачів, адміністрації) для створення комфортного правового середовища...».

ПЕРЕЛІК АКТИВ МІЖНАРОДНОГО ТА НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА З ПРАВ ЛЮДИНИ (ЗАГАЛЬНИЙ ПЕРЕЛІК)

Документи ООН з прав людини

1. Загальна декларація прав людини. Прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_015
2. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права. Прийнято 16 грудня 1966 року Генеральною Асамблеєю ООН. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_043
3. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права. Прийнято 16 грудня 1966 року Генеральною Асамблеєю ООН. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_042
4. Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання. (1984). [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_085
5. Декларація прав дитини. Прийнята резолюцією 1386 (XIV) Генеральної Асамблеї ООН від 20 листопада 1959 року [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/ru/995_384
6. Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації (1969). [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_105
7. Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (1979). [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_207
8. Конвенція про права дитини (20 листопада 1989 року). [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_021
9. Декларація про захист прав жінок і дітей в надзвичайних обставинах і в період збройних конфліктів (Генеральна Асамблея ООН 14 грудня 1974р.). [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://drive.google.com/file/d/0B50xWuo7P0BzbS10emtSRIuBuZGc/view>
10. Керівні принципи запобігання злочинності серед неповнолітніх Організації Об'єднаних Націй (Ер-Ріадські керівні принципи) (Генеральна Асамблея ООН 14 грудня 1990 р.). [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://drive.google.com/file/d/0B50xWuo7P0BzQzhtNmpQMFBYdGs/view>
11. Мінімальні стандартні правила, що стосуються відправлення правосуддя щодо неповнолітніх (Пекинські правила) (ООН, 29.11.1985 р.). [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://drive.google.com/file/d/0B50xWuo7P0BzZHI4dVpHTnkxekE/view>
12. Правила Організації Об'єднаних Націй щодо захисту неповнолітніх, позбавлених волі (ООН, 14.12.1990 р.). [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://drive.google.com/file/d/0B50xWuo7P0BzbXhQT3dlaXNDVzg/view>

13. Конвенція про заборону та негайні заходи щодо ліквідації найгірших форм дитячої праці N 182 (ООН, 17.06.1999 р.). [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://drive.google.com/file/d/0B50xWuo7POBzeXltMm1ZbmRkaUk/view>
14. Керівні принципи щодо альтернативного догляду за дітьми (24.02.2010 р.). [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://drive.google.com/file/d/0B50xWuo7POBzaHRQM1lydFlvc2M/view>

Документи Ради Європи з прав людини

15. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. (04.11.1950). [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004
16. Протокол №1 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (1952). [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_535
17. Протокол N 4 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, який гарантує деякі права і свободи, не передбачені в Конвенції та у Першому протоколі до неї (1963). [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_059
18. Протокол N 6 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, який стосується скасування смертної кари (1983). [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/ru/994_802
19. Протокол N 7 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (1984). [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_804
20. Протокол N 12 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (2000). [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_537
21. Протокол N 13 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, який стосується скасування смертної кари за всіх обставин 2002. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_180
22. Європейська конвенція про здійснення прав дітей (25.01.1996 р.). [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_135/print1473256798958430
23. Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства (25.10.2007 р.). [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_927/print1472489028292138
24. Європейська конвенція про визнання та виконання рішень стосовно опіки над дітьми та про поновлення опіки над дітьми (20.05.1980 р.) [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_327/print1472487825907534
25. Конвенція про контакт з дітьми (15.05.2003 р.). [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_659/print1473256798958430
26. Керівні принципи Комітету міністрів Ради Європи щодо правосуддя, дружнього до дітей (17.11.2010 р.). [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://drive.google.com/file/d/0B50xWuo7POBzNWZVZ0t4Tnl2TzA/view>

27. Резолюція про сексуальну експлуатацію дітей: повна нетерпимість (2002 р.). [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://drive.google.com/file/d/0B50xWuo7POBzRjJkVnlGbXI2X1U/view>
28. Резолюція про примусові шлюби і дитячі шлюби (2009 р.). [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/mpz/docs/946_rez_1662.htm
29. Резолюція про дітей-жертв: ліквідація всіх форм насильства, експлуатації та зловживань (2007 р.). [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://drive.google.com/file/d/0B50xWuo7POBzRjJkVnlGbXI2X1U/view>

Права людини в законодавстві України

1. Конституція України. Розділ II. Права, свободи і обов'язки людини і громадянина. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків». [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/ru/2866-15>
3. Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» (06.09.2012).[Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5207-17>
4. Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» (20.10.2014р.). [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1706-18/print1472489028292138>
5. Закон України «Про охорону дитинства» (26.04.2001р.) [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2402-14/print1472489028292138>
6. Закон України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» (13.01.2005 р.).[Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2342-15/print1472487825907534>
7. Закон України «Про основи соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей» (02.06.2005 р.). [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2623-15/print1472487825907534>
8. Закон України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» (08.07.2011). [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3671-17>
9. Закон України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» (21.03.1991р.) [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/875-12>

ПЕРЕЛІК НОРМАТИВНИХ ДОКУМЕНТІВ З ОСВІТИ У СФЕРІ ПРАВ ЛЮДИНИ (ЗАГАЛЬНИЙ ПЕРЕЛІК)

Документи з освіти у сфері прав людини ООН

1. Загальна декларація прав людини. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_015
2. Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права (16.12.1966). [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_042
3. Конвенція про боротьбу з дискримінацією в галузі освіти (14 грудня 1960 року). [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_174
4. Конвенція про права дитини. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_021
5. Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_207
6. Конвенція про заборону всіх форм расової дискримінації. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_105
7. Конвенція про статус біженців. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_011
8. Міжнародна конвенція про захист прав всіх трудящих- мігрантів та членів їх сімей (18.12.1990). [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_203
9. Конвенція про права осіб з інвалідністю. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_g71
10. План дій на Десятиліття освіти в сфері прав людини. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.ohchr.org/RU/Issues/Education/Training/Pages/Decade.aspx>
11. Всесвітня програма ООН з освіти в галузі прав людини. [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://www.ohchr.org/RU/Issues/Education/Training/Pages/Programme.aspx>
12. Декларація ООН про освіту і підготовку в області прав людини (19 грудня, 2011 року).[Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.osce.org/uk/odihr/262226?download=true>
13. Резолюція Ради про правах людини ООН 15/28 «План дій на другий етап (2010-2014) Всесвітньої програми освіти в галузі прав людини ООН (27.07.2010). [Електронний ресурс].Режим доступу: <http://www.ohchr.org/RU/Issues/Education/Training/WPHRE/SecondPhase/Pages/Secondphaseindex.aspx>
14. Конвенція ЮНЕСКО проти дискримінації в сфері освіти. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_174
15. Резолюція Генеральної Ассамблеї ООН 66/137 «Декларація ООН про освіту та підготовку в галузі прав людини» (19.12.2011). [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://documentsdds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N11/467/06/PDF/N1146706.pdf?OpenElement>

16. Стандартні правила забезпечення рівних можливостей для інвалідів, прийняті резолюцією 48/96 Генеральної Ассамблеї ООН від 20.12.1993. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_306
17. Всесвітня декларація про вищу освіту в XXI столітті: бачення та дії (1998 г.). [Електронний ресурс]. Режим доступу: [https://www.ohchr.org/EN/Issues/Education/Training/Compilation/Pages/16.WorldDeclarationonHigherEducationfortheTwenty-FirstCenturyVisionandAction\(1998\).](https://www.ohchr.org/EN/Issues/Education/Training/Compilation/Pages/16.WorldDeclarationonHigherEducationfortheTwenty-FirstCenturyVisionandAction(1998).)
18. Загальна декларація ЮНЕСКО про культурне різноманіття (2001 г.). Електронний ресурс]. Режим доступу: [https://www.ohchr.org/EN/Issues/Education/Training/Compilation/Pages/19UNESCOUniversalDeclarationonCulturalDiversity\(2001\).aspx](https://www.ohchr.org/EN/Issues/Education/Training/Compilation/Pages/19UNESCOUniversalDeclarationonCulturalDiversity(2001).aspx)

Документи з освіти у сфері прав людини Ради Європи

1. Європейська соціальна хартія (Переглянута), 2006. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_062
2. Хартія Ради Європи щодо виховання демократичної громадянськості і освіти в сфері прав людини (2010). [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.coe.int/uk/web/compass/_council-of-europe-charter-on-education-for-democratic-citizenship-and-human-rightseducation
3. Підсумковий документ Віденської зустрічі 1986 року представників держав-учасників Наради з безпеки і співробітництва в Європі, що відбулася на основі положень Підсумкового акту, що відносяться до подальших кроків після наради. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_113
4. Рекомендації Парламентської асамблеї Ради Безпеки №1849 «Про поширення культури демократії та прав людини через підготовку вчителів». [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://instzak.rada.gov.ua/instzak/doccatalog/document?id=60403>
5. Паризька хартія для нової Європи. Підсумковий документ Наради з безпеки та співробітництва в Європі (Париж, 21.11.1990). [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_058
6. Резолюція Комітету міністрів (78) 41 «Про навчання правам людини» (Ухвалена Комітетом міністрів 25 жовтня 1978 г.) [Електронний ресурс]. Режим доступу: [https://www.ohchr.org/EN/Issues/Education/Training/Compilation/Pages/Resolution\(78\)41ontheTeachingofHumanRights\(1978\).aspx](https://www.ohchr.org/EN/Issues/Education/Training/Compilation/Pages/Resolution(78)41ontheTeachingofHumanRights(1978).aspx)
7. Рекомендація Комітету міністрів № R (84) 18 державам-членам про підготовку вчителів до утворення з питань міжкультурного взаєморозуміння, особливо в контексті міграції.(Прийнятий Комітетом міністрів, 25 вересня 1984 року) [Електронний ресурс]. Режим доступу: [https://www.ohchr.org/EN/Issues/Education/Training/Compilation/Pages/RecommendationNoR\(84\)18toMemberStatesontheTrainingofTeachersinEducationforInterculturalUnderstanding,NotablyinacontextofMi.aspx](https://www.ohchr.org/EN/Issues/Education/Training/Compilation/Pages/RecommendationNoR(84)18toMemberStatesontheTrainingofTeachersinEducationforInterculturalUnderstanding,NotablyinacontextofMi.aspx)
8. Рекомендація тисячу триста сорок шість Парламентської асамблеї про освіту в галузі прав людини (Прийнята Парламентською асамблеєю 26 вересня 1997 року). [Електронний ресурс]. Режим доступу: [https://www.ohchr.org/EN/Issues/Education/Training/Compilation/Pages/14ParliamentaryAssemblyRecommendation1346-onhumanrightseducation\(1997\).aspx](https://www.ohchr.org/EN/Issues/Education/Training/Compilation/Pages/14ParliamentaryAssemblyRecommendation1346-onhumanrightseducation(1997).aspx)

9. Рекомендація Комітету міністрів PE12 державам-членам про освіту для демократичного громадянства (Прийнято Комітетом Міністрів України 16 жовтня 2002 г.) [Електронний ресурс]. Режим доступу: [https://www.ohchr.org/EN/Issues/Education/Training/Compilation/Pages/18Committeeof_MinistersRecommendationRec\(2002\)_12tomemberstatesoneducationfordemocraticcitizenship\(2002\).aspx](https://www.ohchr.org/EN/Issues/Education/Training/Compilation/Pages/18Committeeof_MinistersRecommendationRec(2002)_12tomemberstatesoneducationfordemocraticcitizenship(2002).aspx)
10. Рекомендація Парламентської Асамблеї тисячі шістсот вісімдесят дві - Освіта для Європи. (Прийнято Парламентською Асамблеєю 8 жовтня 2004 року) [Електронний ресурс]. Режим доступу: [https://www.ohchr.org/EN/Issues/Education/Training/Compilation/Pages/19ParliamentaryAssemblyRecommendation1682-EducationforEurope\(2004\).aspx](https://www.ohchr.org/EN/Issues/Education/Training/Compilation/Pages/19ParliamentaryAssemblyRecommendation1682-EducationforEurope(2004).aspx)
11. Рекомендація Парламентської асамблеї 1849 - За розвиток культури демократії і прав людини за допомогою педагогічної освіти (Прийнято Парламентською Асамблеєю 3 жовтня 2008 року) [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.ohchr.org/EN/Issues/Education/Training/Compilation/Pages/22ParliamentaryAssemblyRecommendation1849Forthepromotionofacultureofdemocracyandhumanrightsthroughteachereducation.aspx>
12. Рекомендація Комітету міністрів CM / Rec (2011) 4 державам-членам про освіту для глобальної взаємозалежності та солідарності (Прийнято Комітетом Міністрів 5 травня 2011 року) [Електронний ресурс]. Режим доступу: [https://www.ohchr.org/EN/Issues/Education/Training/Compilation/Pages/23Committeeof_MinistersRecommendationCMRec\(2011\)4tomemberstatesoneducationforglobalinterdependenceandsolidarity\(2011\).aspx](https://www.ohchr.org/EN/Issues/Education/Training/Compilation/Pages/23Committeeof_MinistersRecommendationCMRec(2011)4tomemberstatesoneducationforglobalinterdependenceandsolidarity(2011).aspx)
13. Конгрес місцевих і регіональних влад Ради Європи Резолюція 332 - Освіта для демократичного громадянства: інструменти для міст (Прийнято Конгресом місцевих і регіональних влад 20 жовтня 2011 року) [Електронний ресурс]. Режим доступу: [https://www.ohchr.org/EN/Issues/Education/Training/Compilation/Pages/25CongressofLocalandRegionalAuthoritiesoftheCouncilofEuropeResolution332Educationfordemocraticcitizenshiptoolsforcities\(20\).aspx](https://www.ohchr.org/EN/Issues/Education/Training/Compilation/Pages/25CongressofLocalandRegionalAuthoritiesoftheCouncilofEuropeResolution332Educationfordemocraticcitizenshiptoolsforcities(20).aspx)

Документи з освіти у сфері прав людини в Україні

1. «Національна стратегія у сфері прав людини» (Указ Президента України від 25 серпня 2015 року № 501/2015). [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/501/2015>
2. Додаток до розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2015 р. № 1393-р. ПЛАН заходів з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 року. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://www.google.com.ua/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwjBh-izi5bWAhVFJpoKHaMOCJIQFggpMAA&url=http%3A%2F%2Fwww.kmu.gov.ua%2Fdocument%2F248740672%2FR1393.doc&usq=AFQjCNGJoDYbKNQn9RHBMOUXDzEHA5r_nQ
3. Наказ МОН України 03. 03.2016 № 214. План заходів Міністерства освіти і науки України з виконання Плану дій з реалізації. Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 року. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://old.mon.gov.ua/ru/about-ministry/normative/5326->

ВИТЯГИ ІЗ ЗАКОНІВ ТА НОРМАТИВНИХ АКТІВ, КОРИСНІ ДЛЯ РОЗБУДОВИ ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ НА ЗАСАДАХ ПРАВ ЛЮДИНИ

I. НАЦІОНАЛЬНА СТРАТЕГІЯ У СФЕРІ ПРАВ ЛЮДИНИ

- ПРО ЗАТВЕРДЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СТРАТЕГІЇ У СФЕРІ ПРАВ ЛЮДИНИ. УКАЗ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ ВІД 25 СЕРПНЯ 2015 РОКУ № 501/2015⁶.**

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА ОСВІТУ

Стратегічна мета: забезпечення гарантованого доступу до якісної і конкурентоспроможної освіти, створення ефективної системи забезпечення всебічного розвитку людини відповідно до її індивідуальних здібностей та потреб.

ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ОБІЗНАНОСТІ У СФЕРІ ПРАВ ЛЮДИНИ

Стратегічна мета: забезпечення кожному можливості доступу до інформації та одержання знань про права, свободи та обов'язки людини і громадянина, механізм реалізації та захисту таких прав і свобод.

II. ПІДХІД ДО РОЗРОБКИ ПОЛІТИКИ, ЗАСНОВАНИЙ НА УЧАСТІ

- НАКАЗ МОН УКРАЇНИ ВІД 28.09.2018 № 1034 «ПРО ЗАТВЕРДЖЕННЯ ПОЛОЖЕННЯ ПРО ГРОМАДСЬКУ РАДУ ПРИ МІНІСТЕРСТВІ ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ»⁷.**
- ПОРЯДОК РОЗГЛЯДУ ТА ЗАТВЕРДЖЕННЯ СТАНДАРТІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ (СХВАЛЕНО СЕКТОРОМ ВИЩОЇ ОСВІТИ НАУКОВОМЕТОДИЧНОЇ РАДИ МІНІСТЕРСТВА ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ПРОТОКОЛ ВІД 22.11.2016 № 9)⁸.**

III. АКАДЕМІЧНА ДОБРОВОЛЯТІВІСТЬ

- ЗУ «ПРО ОСВІТУ» ВІД 05.09.2017 (РЕДАКЦІЯ ВІД 09.08.2019)⁹.**
Стаття 42. Академічна доброволіть
- ЛИСТ МОН УКРАЇНИ ВІД 23.10.2018 NO 1/9-650 «ЩОДО РЕКОМЕНДАЦІЙ З АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОВОЛЯТІВІСТЬ ДЛЯ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ»¹⁰.**

⁶ [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/501/2015>

⁷ [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/gromadka-rada/polojeny/gr-2018-2020.pdf>

⁸ [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://mon.gov.ua/storage/app/media/vyshcha/naukovo-metodychna_rada/1003201711.pdf

⁹ [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/2145-19#n613>

¹⁰ [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v-650729-18>

- **РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЩОДО РОЗРОБКИ ТА ВПРОВАДЖЕННЯ УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ СИСТЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ. ЗАТВЕРДЖЕНО РІШЕННЯМ НАЦІОНАЛЬНОГО АГЕНТСТВА ІЗ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ ВІД 29 ЖОВТНЯ 2019 РОКУ ПРОТОКОЛ № 11¹¹.**
- **КОДЕКС АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОГО АГЕНТСТВА ІЗ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ¹².**
- **ДЕКЛАРАЦІЯ ПРО ДОТРИМАННЯ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ УЧАСНИКОМ ПРОЦЕСУ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ЯКОСТІ ОСВІТИ¹³.**

IV. СТУДЕНТСЬКЕ САМОВРЯДУВАННЯ

- **ЗАКОН УКРАЇНИ «ПРО ВИЩУ ОСВІТУ» ВІД 01.07.2014 (РЕДАКЦІЯ ВІД 09.08.2019)¹⁴.**
Стаття 40. Студентське самоврядування

V. АКАДЕМІЧНА АВТОНОМІЯ

- **ЗАКОН УКРАЇНИ «ПРО ВИЩУ ОСВІТУ» ВІД 01.07.2014 (РЕДАКЦІЯ ВІД 09.08.2019)¹⁵.**
Стаття 23.
Пункт 4. Участь закладу вищої освіти у проведенні процедури оцінювання освітньої програми незалежною установою оцінювання та забезпечення якості вищої освіти є добровільною.
- **ЗАКОН УКРАЇНИ «ПРО ВИЩУ ОСВІТУ» ВІД 01.07.2014 (РЕДАКЦІЯ ВІД 09.08.2019)¹⁶.**
Стаття 32. Принципи діяльності, основні права та обов'язки закладу вищої освіти
- **ЗАКОН УКРАЇНИ «ПРО ВИЩУ ОСВІТУ» ВІД 01.07.2014 (РЕДАКЦІЯ ВІД 09.08.2019)¹⁷.**
Стаття 42. Обрання, призначення та звільнення з посади керівника закладу вищої освіти.

¹¹ [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://naqa.gov.ua/wp-content/uploads/2019/10/%d0%a0%d0%b5%d0%ba%d0%be%d0%bc%d0%b5%d0%bd%d0%b4%d0%b0%d1%86%d1%96%d1%96%cc%88-%d0%97%d0%92% d0%9e-%d1%81%d0%b8%d1%81%d1% 82%d0%b5%d0 %bc%d0%b0-%d0% b7% d0%b0%d0%b1%d0%b5% d0%b7%d0 %bf%d0%b5%d1%87%d0%b5%d0% bd%d0%bd%d1%8f-%d0%b0%d0%ba%d0%b0%d0%b4%d0%b5% d0%bc% d1%96%d1%87%d0%bd%d0%be%d1%96%cc%88-%d0%b4%d0%be%d0 %b1%d1%80%d0%be%d1%87%d0%b5%d1%81%d0%bd%d0%be%d1%81%d1%82%d1%96.pdf>

¹² Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://naqa.gov.ua/wp-content/uploads/2019/07/%D0%9A%D0%BE%D0%B4% D0%B5%D0%BA%D1%81-%D0%B0%D0%BA%D0%B0%D0%B4%D0% B5%D0%BC%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%BE%D1%97-%D0%B4%D0 %BE%D0%B1%D1%80%D0%BE%D1%87%D0%B5%D1%81%D0%BD% D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96.pdf>

¹³ Електронний ресурс]. Режим доступу: https://naqa.gov.ua/wp-content/uploads/2019/05/Deklar_pro_dobr.pdf

¹⁴ Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>

¹⁵ Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>

¹⁶ Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>

¹⁷ Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>

ПАМ'ЯТКА ПРО ПРАВА ТА ОБОВ'ЯЗКИ СТУДЕНТІВ

Окрім загальних прав, основні права студентів визначені в ст. 62 ЗУ “Про вищу освіту”, а обов'язки – у ст. 63 цього Закону.

ОКРЕМІ ПРАВА СТУДЕНТІВ:

Право на:

- безпечні і нешкідливі умови навчання, праці та побуту;
- трудову діяльність у позанавчальний час;
- безоплатне користування бібліотеками, інформаційними фондами, навчальною, науковою та спортивною базами вищого навчального закладу;
- безоплатне забезпечення інформацією для навчання у доступних форматах з використанням технологій, що враховують обмеження життєдіяльності, зумовлені станом здоров'я (для осіб з особливими освітніми потребами);
- користування виробничою, культурно-освітньою, побутовою, оздоровчою базами вищого навчального закладу у порядку, передбаченому статутом вищого навчального закладу;
- забезпечення гуртожитком на строк навчання у порядку, встановленому законодавством;
- участь в обговоренні та вирішенні питань удосконалення навчального процесу, науково-дослідної роботи, призначення стипендій, організації дозвілля, побуту, оздоровлення;
- внесення пропозицій щодо умов і розміру плати за навчання;
- участь у громадських об'єднаннях;
- участь у діяльності органів громадського самоврядування вищого навчального закладу, інститутів, факультетів, відділень, вченої ради вищого навчального закладу, органів студентського самоврядування;
- вибір навчальних дисциплін у межах, передбачених відповідною освітньою програмою та робочим навчальним планом, в обсязі, що становить не менш як 25 відсотків загальної кількості кредитів ЄКТС, передбачених для даного рівня вищої освіти. При цьому здобувачі певного рівня вищої освіти мають право вибирати навчальні дисципліни, що пропонуються для інших рівнів вищої освіти, за погодженням з керівником відповідного факультету чи підрозділу;
- навчання одночасно за декількома освітніми програмами, а також у декількох вищих навчальних закладах, за умови отримання тільки однієї вищої освіти за кожним ступенем за кошти державного (місцевого) бюджету;

- академічну мобільність, у тому числі міжнародну;
- участь у формуванні індивідуального навчального плану;
- захист від будь-яких форм експлуатації, фізичного та психічного насильства;
- оскарження дій органів управління вищого навчального закладу та їх посадових осіб, педагогічних і науково-педагогічних працівників;
- та інші.

Недоторканність житла особи. Житлом визнається і кімната в гуртожитку, тому – окрім осіб, які проживають у кімнаті, у неї ніхто не має права заходити, окрім невідкладних випадків (наприклад, під час виникнення чи загрози пожежі, якщо є підстави вважати, що життю чи здоров'ю особи, яка знаходиться у кімнаті, загрожує небезпека та в інших подібних невідкладних випадках).

Також правом на приватність захищається кореспонденція та інша інформація, яка знаходиться у студента, його особисті речі.

ОБОВ'ЯЗКИ СТУДЕНТІВ:

- дотримуватися вимог законодавства, статуту та правил внутрішнього розпорядку вищого навчального закладу;
- виконувати вимоги з охорони праці, техніки безпеки, виробничої санітарії, протипожежної безпеки, передбачені відповідними правилами та інструкціями;
- виконувати вимоги освітньої (наукової) програми.

ЗАГАЛЬНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ СТУДЕНТАМ

- Бути обізнаним зі своїми правами та обов'язками і не боятися захищати перші, та уважно дотримуватися других.
- Уважно ознайомтеся та постарайтеся зрозуміти, як мінімум, такі документи: ЗУ “Про вищу освіту”, Статут свого навчального закладу, Правила внутрішнього трудового розпорядку, Положення про навчальний процес, Положення про проживання в гуртожитках, документи, які стосуються студентського самоврядування, а також організації внутрішньої системи оцінювання якості освіти.

Якщо якісь положення Вам не зрозумілі – зверніться за роз'ясненнями до співробітників університету (в деканаті, у студентському відділі кадрів, до юриста; в багатьох вишах, де навчають майбутніх юристів – діють юридичні клініки, де можна отримати безоплатну правову консультацію; також в багатьох містах діють центри з надання безоплатної первинної правової допомоги).

Увага, якщо Ви навчаєтеся на контрактній формі – **УВАЖНО** читайте умови свого контракту, особливо в частині розміру та порядку оплати вартості навчання, переліку послуг, які включаються до цієї вартості тощо.

ІНСТРУМЕНТ ДЛЯ ВИМІРЮВАННЯ ДЕМОКРАТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПІВ ОСВІТИ В СФЕРІ ПРАВ ЛЮДИНИ В ЗВО¹⁸

Скорочення, які використовуються:
ЗВО – заклад вищої освіти (для цілей цього Інструменту, охоплює заклади вищої освіти, відомчі заклади вищої освіти, заклади фахової передвищої освіти);
ВО – вища освіта
Здобувачі ВО – здобувачі вищої освіти
ОП – освітній процес

Відзначте ваш статус в ЗВО

- Здобувач вищої освіти (курсанти, студенти, аспіранти та інші)
- Викладач
- Адміністрація/керівництво
- Інші працівники

Визначте рівень відповідності ситуації у Вашому закладі вищої освіти за наведеними нижче параметрами від 1 до 5, де:

ЦІЛКОМ НЕ ПОГОДЖУЮСЬ - НЕ ПРИЙНЯТНО - НІКОЛИ	НЕ ПОГОДЖУЮСЬ - МАЙЖЕ НІКОЛИ	ВАЖКО СКАЗАТИ - НІКОЛИ	ПОГОДЖУЮСЬ - ЧАСТО	ЦІЛКОМ ПОГОДЖУЮСЬ - ЗАВЖДИ
1	2	3	4	5

¹⁸ розроблений для впровадження пілоотної моделі "Університет – простір прав людини"

I. ВЗАЄМОВІДНОСИНИ

1) Заклад освіти сприяє рівним відносинам, повазі до прав людини та недискримінації, забезпечує рівну участь усіх учасників освітнього процесу в діяльності ЗВО (відносини між здобувачами ВО, викладачами, адміністрацією та іншими працівниками закладу є партнерськими та довірливими; забезпечується повага всім людям, прав людини без будь-яких відмінностей, таких як раса, колір шкіри, стать, мова, релігія, сексуальна орієнтація, політичні або інші погляди, національне або соціальне походження, власність, народження або інший статус; є механізми протидії дискримінації та насильству, правила роботи ЗВО будуються на повазі до людської гідності кожної людини).

1	2	3	4	5
----------	----------	----------	----------	----------

2) Доступ до публічної інформації у закладі вищої освіти є прозорим і всі бажані мають цей доступ (кожен учасник освітнього процесу може ознайомитися із рішеннями, розпорядженнями та наказами, що стосуються його, у ЗВО створено спеціальні механізми повідомлення всіх бажаних учасників ОП про прийняті рішення – сайт, дошка оголошень, організовано медіа-простір).

1	2	3	4	5
----------	----------	----------	----------	----------

3) Учасників освітнього процесу у ЗВО заохочують протистояти дискримінаційним або принизливим діям (у ЗВО існують окремі механізми повідомлення про випадки дискримінації та насильства й принизливих дій, існує механізм реагування на ці повідомлення, здобувачі ВО та персонал поінформовані про ці механізми й користуються ними).

1	2	3	4	5
----------	----------	----------	----------	----------

4) У ЗВО є можливості для самовираження та самореалізації здобувачів ВО (здобувачі ВО мають можливість вільно висловлювати свою думку під час освітнього процесу, забезпечується врахування думки здобувачів ВО щодо організації наукових гуртків та курсів за вибором, існують студентські ініціативи).

1	2	3	4	5
----------	----------	----------	----------	----------

5) У ЗВО відсутні приниження здобувачів ВО, їхньої гідності, психологічний тиск зі сторони викладачів та адміністрації (у тому числі співробітників гуртожитків).

1	2	3	4	5
----------	----------	----------	----------	----------

6) Здобувачі ВО та викладачі можуть вільно публічно висловлювати свої думки, обговорювати проблеми ЗВО (у ЗВО існує платформа для висловлення думок щодо організації діяльності закладу, обговорення проблем – університетські медіа, блог на сайті, організовані слухання чи в іншій формі, відбуваються зустрічі з керівництвом ЗВО на яких здобувачі ВО можуть озвучити свої проблеми).

1	2	3	4	5
----------	----------	----------	----------	----------

7) Адміністрація ЗВО не здійснює адміністративний тиск на здобувачів ВО за відкриту критику або відкриту громадянську позицію (адміністрація спокійно ставиться до критики, може визнавати свої помилки; змінює думку і рішення внаслідок конструктивної критики; ті, хто висловлює свою думку не зазнають заангажованого відрахування із ЗВО, виселення із гуртожитків, заниженого оцінювання академічної успішності тощо)

1	2	3	4	5
----------	----------	----------	----------	----------

8) *Здобувачі ВО не залучаються до примусової праці під час занять та у вільний час (нефахові роботи, прибирання території, ремонтні роботи в аудиторіях та гуртожитках, інше¹⁹).

1	2	3	4	5
----------	----------	----------	----------	----------

9) *Здобувачі ВО та викладачі можуть самостійно приймати рішення про участь у публічних заходах без узгодження з адміністрацією (участь в політичних акціях, зустрічах з “поважними” гостями та інше).²⁰

1	2	3	4	5
----------	----------	----------	----------	----------

10) *Здобувачам ВО забезпечено право на приватність у гуртожитках, у яких вони проживають (конфіденційність вхідної кореспонденції, недоторканість житла, можливість запрошувати в гуртожиток сторонніх осіб)²¹

1	2	3	4	5
----------	----------	----------	----------	----------

¹⁹ Прим.: Не обов’язково вважатиметься примусовою працею залучення здобувача ВО у відомчому закладі до, наприклад – наряду, якщо це залучення відбувається згідно з та в межах, визначених законодавством.

²⁰ Реалізація права на мирні зібрання для курсантів відомчих закладів може мати певну специфіку та обмеження.

²¹ Прим.: у курсантів можуть бути специфічні умови проживання, наприклад – у казармах.

II. АДМІНІСТРУВАННЯ

- 1) **Стиль управління та менеджмент керівництвом у закладі освіти є толерантним, демократичним та незаангажованим** (ставлення адміністрації до здобувачів ВО, викладачів та інших працівників закладу є толерантним, партнерським та довірливим, будується на повазі до людської гідності кожної людини).

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

- 2) **Вирішення питань внутрішнього управління у закладі вищої освіти здійснюється на основі автономії ЗВО від органів публічного управління** (самостійність, незалежність і відповідальність закладу вищої освіти у прийнятті рішень стосовно розвитку академічних свобод, організації освітнього процесу, наукових досліджень, внутрішнього управління, громадського моніторингу)

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

- 3) **Керівництво закладу вищої освіти при прийнятті рішень враховує думки та ідеї здобувачів ВО, викладачів та інших працівників ЗВО** (наявність пропозицій та звернень учасників освітнього процесу до керівництва ЗВО та їхня реалізація; створення комісії за участі керівництва ЗВО та здобувачів ВО).

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

- 4) **У ЗВО існують розроблені механізми/політики врахування думок, ідей, пропозицій здобувачів ВО, викладачів та інших працівників** (ці механізми/політики прописані в Статуті або локальних актах ЗВО)

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

- 5) **У ЗВО існують конкретні і спільно підготовлені політичні принципи, такі як хартії прав і обов'язків здобувачів ВО та викладацького персоналу** (наявність кодексів поведінки для закладу вищої освіти, вільних від насильства, сексуальних домагань, залякування і тілесних покарань, включаючи процедури врегулювання конфліктів і недопущення насильства)

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

- 6) **Керівництво ЗВО визнає і захищає права учасників освітнього процесу** (свої дії, та дії учасників освітнього процесу керівництво закладу оцінює виключно з точки зору діючого законодавства; конфліктні ситуації та проблеми вирішуються з пріоритетом поваги до прав та свобод учасників освітнього процесу; у випадку звернень когось із учасників освітнього процесу щодо пору-

шення чи забезпечення їхніх прав завжди застосовує адекватні дії відповідно до чинного законодавства, незалежно від посад, прізвищ чи інших чинників).

1	2	3	4	5
----------	----------	----------	----------	----------

7) Керівництво ЗВО забороняє грубе спілкування з учасниками освітнього процесу та між ними

1	2	3	4	5
----------	----------	----------	----------	----------

8) Особисті стосунки між керівником та підлеглими (між керівником закладу та підлеглими, між керівником підрозділу та підлеглими) не впливають на прийняття ним рішень (на розклад, навантаження, преміювання, додаткові години на наукові гуртки, тощо).

1	2	3	4	5
----------	----------	----------	----------	----------

9) Керівництво ЗВО сприяє проведенню політики недискримінації (ініціативи щодо впровадження політик недискримінації, просвітницьких заходів та механізмів протидії дискримінації походять від адміністрації; заходи протидії дискримінації стосуються питань, в тому числі, питань нарахувань, стипендій, успішності, просування по службі, спеціалізованих програм, права на участь і можливостей для його реалізації)

1	2	3	4	5
----------	----------	----------	----------	----------

10) Керівництво ЗВО не перешкоджає учасникам освітнього процесу в реалізації права на академічну мобільність (можливість учасників освітнього процесу навчатися, викладати, стажуватися чи проводити наукову діяльність в іншому ЗВО (науковій установі) на території України чи поза її межами; надає інформацію та підтримку при реалізації цього права)

1	2	3	4	5
----------	----------	----------	----------	----------

11) Керівництво ЗВО не перешкоджає учасникам освітнього процесу в реалізації права на академічну свободу (самостійність і незалежність учасників освітнього процесу під час провадження педагогічної, науково-педагогічної, наукової та/або інноваційної діяльності, що здійснюється на принципах свободи слова і творчості, поширення знань та інформації, проведення наукових досліджень і використання їх результатів)

1	2	3	4	5
----------	----------	----------	----------	----------

3) На заняттях учасники освітнього процесу вільно висловлюють свої думки

1	2	3	4	5
----------	----------	----------	----------	----------

4) Під час освітнього процесу забезпечується право на захист від жорстокості, знущання, брутального поводження (в ЗВО існують прописані механізми/процедури дій щодо захисту від жорстокості, знущання, брутального поводження; здобувачі ВО, викладачі та інші працівники закладу знають, як треба діяти в разі порушення цих прав здобувачі, до кого звертатись, їхні скарги та звернення розглядаються вчасно та неупереджено уповноваженими особами або органами).

1	2	3	4	5
----------	----------	----------	----------	----------

5) Заклад вищої освіти забезпечує системну та безперервну освіту з прав людини в наукових гуртках, вибіркових дисциплінах тощо (в закладі викладаються вибіркові дисципліни, окремі теми, або регулярно проводяться заходи з прав людини для здобувачів ВО)

1	2	3	4	5
----------	----------	----------	----------	----------

6) У ЗВО систематично реалізуються проєкти та ініціативи, спрямовані на популяризацію принципів поваги до прав людини (проєкти, конкурси, виставки, акції та ін.).

1	2	3	4	5
----------	----------	----------	----------	----------

7) Керівництво ЗВО сприяє реалізації позапрограмних студентських проєктів та послуг на базі громади з питань прав людини (наприклад, таких як відкриття клінік, надання безкоштовних юридичних консультацій, проходження практики в неурядових правозахисних організаціях)

1	2	3	4	5
----------	----------	----------	----------	----------

8) Освітній процес формує практичні навички застосування знань з прав людини в конкретних життєвих обставинах

1	2	3	4	5
----------	----------	----------	----------	----------

9) Викладачі систематично підвищують свій професійний розвиток у сфері освіти з прав людини (володіють знаннями і практичними навичками з освіти в сфері прав людини та мають можливість їх удосконалювати через участь в міжнародних програмах, тренінгах, семінарах, курсах).

1	2	3	4	5
----------	----------	----------	----------	----------

10) Оцінювання академічної успішності здобувачів ВО завжди ґрунтується на чітких, зрозумілих та доступних критеріях (здобувачі ВО мають доступ до критеріїв оцінювання, які застосовуються викладачем, можуть переглянути перевірену роботу, звернутись за коментарем до викладача та, у разі незгоди, оскаржити оцінку).

1	2	3	4	5
----------	----------	----------	----------	----------

11) Оцінювання академічної успішності здобувачів ВО не залежить від особистого ставлення викладача, соціального статусу та інших особливостей здобувачів ВО (на оцінювання академічної успішності впливають лише фактичні знання і вміння, які демонструє здобувач ВО – відповідно до заздалегідь визначених чітких та зрозумілих критеріїв оцінювання).

1	2	3	4	5
----------	----------	----------	----------	----------

12) У ЗВО забезпечено дотримання академічної доброчесності працівниками та здобувачами ВО (створено і забезпечено функціонування ефективної системи запобігання та виявлення академічного плагіату)

1	2	3	4	5
----------	----------	----------	----------	----------

13) У ЗВО забезпечено органічне поєднання в освітньому процесі освітньої, наукової та інноваційної діяльності

1	2	3	4	5
----------	----------	----------	----------	----------

14) Наукові товариства здобувачів ВО забезпечують рівні права осіб, які навчаються, на участь у діяльності наукових товариств здобувачів ВО (здобувачі ВО самостійно приймають рішення про участь у наукових товариствах; викладачі не зобов'язують брати участь у НТ)

1	2	3	4	5
----------	----------	----------	----------	----------

15) Участь в конференціях, олімпіадах, конкурсах завжди є добровільною та доступною (здобувачі ВО самостійно приймають рішення про участь у цих заходах; викладачі не зобов'язують брати участь у цих заходах).

1	2	3	4	5
----------	----------	----------	----------	----------

16) Здобувачам ВО забезпечено можливість заміни викладача у разі порушення ним їх прав або неякісного викладання дисципліни (у ЗВО розроблений механізм, яким здобувачі ВО, можуть скористатися для заміни викладача)

1	2	3	4	5
----------	----------	----------	----------	----------

17) *Здобувачі ВО мають можливість впливати на вибір навчальних дисциплін (при виборі навчальних дисциплін враховується думка та потреби здобувачів ВО, якщо можливість вибору дисциплін передбачена законодавством).²³

1	2	3	4	5
----------	----------	----------	----------	----------

18) *Під час освітнього процесу ніколи не застосовуються фізичні покарання (наприклад – “стояння”, присідання, віджимання, танцювання як засіб покарання, застосування фізичної сили тощо)²⁴.

1	2	3	4	5
----------	----------	----------	----------	----------

19) *У ЗВО освітній процес організований таким чином, що надано можливість отримувати освіту особам з особливими освітніми потребами²⁵ (форми і методи навчання враховують особливі потреби здобувачів ВО з порушеннями слуху, зору, інтелекту, з мовленнєвими порушеннями, порушеннями опорно-рухового апарату тощо).²⁶

1	2	3	4	5
----------	----------	----------	----------	----------

IV. ЗОВНІШНІ ЗВ’ЯЗКИ ЗВО

1) У ЗВО здійснюється регулярна співпраця з ініціативними групами, громадськими організаціями (в т.ч. й місцевими), місцевими органами влади та місцевим самоврядуванням, ЗМІ, представниками бізнесу (наявність договорів, планів спільної діяльності, організуються спільні заходи, проекти, участь в суспільних акціях, волонтерській діяльності тощо).

1	2	3	4	5
----------	----------	----------	----------	----------

²³ Прим.: навчальні програми відомчих закладів можуть не передбачати можливість вибору дисциплін.

²⁴ Прим.: Не вважатиметься недопустимим покаранням дисциплінарне стягнення до здобувача ВО у відомчому закладі, наприклад – наряд, якщо це стягнення накладається згідно з та в межах, визначених законодавством.

²⁵ П. 18 Ч.1 СТ.1 ЗУ “Про вищу освіту” особа з особливими освітніми потребами - особа з інвалідністю, яка потребує додаткової підтримки для забезпечення здобуття вищої освіти

²⁶ Професійні вимоги окремих спеціальностей можуть передбачати обмеження щодо фізичного стану та стану здоров’я. Разом з тим, якщо такі обмеження встановлюються, вони повинні відповідати вимогам доцільності, пропорційності та не бути дискримінаційними щодо осіб з інвалідністю.

2) У ЗВО створені умови діяльності ефективного самоврядування для усіх суб'єктів освітнього процесу (здобувачі ВО, викладачі через різні форми об'єднань (студентська рада, вчена рада тощо) впливають на життя університету/ЗВО)

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

3) Процедури формування та діяльності органів самоврядування є демократичними, базуються на принципах добровільності, рівності тощо (вибори до органів самоврядування відбуваються прозоро, участь у виборах є добровільною й кожен має право взяти в них участь)

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

4) Органи студентського самоврядування діють на принципах добровільності, колегіальності, відкритості, виборності та звітності (органи самоврядування систематично інформують про свою діяльність – графік засідань, план дій, прийняті рішення. Звітність про діяльність розташована на інформаційних стендах, сайті закладу тощо)

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

5) Студентське самоврядування забезпечує захист прав та інтересів здобувачів ВО та їх участь в управлінні закладом вищої освіти

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

6) Рішення самоврядування ґрунтуються на принципах прав людини (поваги до людської гідності, рівності, солідарності, демократії, толерантності і справедливості).

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

7) Існують механізми забезпечення того, щоб здобувачі ВО користувалися свободою вираження думки і участі в процесі прийняття рішень, організації своєї діяльності і мали можливість бути представленими, брати участь в посередництві і відстоювати свої інтереси (у ЗВО розроблені та затверджені локальні акти (положення, порядки), які закріплюють і забезпечують можливість здобувачів ВО відстоювати свої права перед керівництвом ЗВО)

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

8) Адміністрація закладу вищої освіти не втручається в діяльність органів студентського самоврядування

1	2	3	4	5
----------	----------	----------	----------	----------

9) Членство в Профспілці ЗВО, якщо вона створена, є добровільним (здобувачі ВО самостійно вирішують чи бути членом Профспілки та сплачувати членські внески)

1	2	3	4	5
----------	----------	----------	----------	----------

10) *Фінансування студентського самоврядування здійснюється у встановленому Законі порядку (кошти, визначені вченою радою закладу вищої освіти в розмірі не менш як 0,5 відсотка власних надходжень, отриманих закладом вищої освіти від основної діяльності).²⁷

1	2	3	4	5
----------	----------	----------	----------	----------

11) Органи студентського самоврядування публічно звітують про використання коштів та виконання кошторисів, якщо такі кошти були залучені

1	2	3	4	5
----------	----------	----------	----------	----------

VI. ОСВІТНІЙ ПРОСТІР

1) Освітній простір є безпечним для всіх суб'єктів освітнього процесу (умови навчання і побуту дозволяють усім - здобувачам ВО, викладачам та іншим працівникам закладу почувати себе на території закладу (навчальні корпуси, гуртожитки, центри культури та мистецтв, спорткомплекси, тощо) в безпеці).

1	2	3	4	5
----------	----------	----------	----------	----------

2) У закладі вищої освіти забезпечується приватність щодо особистих даних для всіх учасників освітнього процесу (відповідальні за збереження приватної інформації особи (ректор, декан, секретар, комендант гуртожитку, студентські ради та інші) – особистих даних, медичного діагнозу, соціального статусу тощо – гарантують її збереження від доступу інших осіб).

²⁷ Прим.: на момент написання цього посібника законодавство не передбачає обов'язкової квоти фінансування студентського самоврядування для закладів фахової передвищої освіти.

1	2	3	4	5
----------	----------	----------	----------	----------

3) Заклад вищої освіти забезпечує можливості для рівного доступу особам, які належить до маломобільних категорій населення (в навчальному закладі є пандуси, поручні та інші пристрої для пересування за допомогою крісел колісних, тактильна плитка, та інші засоби пристосування, отвори дверей дозволяють безперешкодно пересуватись по території ЗВО).

1	2	3	4	5
----------	----------	----------	----------	----------

4) У межах ЗВО (навчальні корпуси, гуртожитки та інші) здобувачі ВО мають можливість реалізації власної національної та релігійної ідентичності (спілкуватися рідною мовою, носити елементи національного/релігійного вбрання, коли це прямо не суперечить професійним вимогам (носіння форми) і такі вимоги є випарвданими, дотримуватись традицій тощо).

1	2	3	4	5
----------	----------	----------	----------	----------

5) Заклад вищої освіти забезпечує дотримання температурного режиму, норм освітлення, доступу до гарячої та холодної води в навчальних кабінетах та приміщеннях закладу.

1	2	3	4	5
----------	----------	----------	----------	----------

6) Заклад вищої освіти забезпечує дотримання температурного режиму, норм освітлення, доступу до гарячої та холодної води у гуртожитках (казармах).²⁸

1	2	3	4	5
----------	----------	----------	----------	----------

7) Здобувачі ВО завжди мають можливість ознайомитись з документами, що регламентують правила поведінки в межах освітнього процесу (Статут закладу, правила внутрішнього трудового розпорядку, положення про навчальний процес, правила безпечної поведінки, правила евакуації, тощо знаходяться у вільному доступі на інформаційних стендах, сайті закладу).

1	2	3	4	5
----------	----------	----------	----------	----------

8) Особи, які навчаються у закладах вищої освіти і проживають у гуртожитках, забезпечені цілодобовим доступом до нього або – для закладів освіти із специфічними умовами навчання – адміністрація закладу дотримується правил для проживання здобувачів освіти і не зловживає ними (Адміністрація ЗВО та гуртожитку не перешкоджають здобувачам ВО, які проживають у гуртожитку, мати вільний доступ до гуртожитку; режим проживання у приміщеннях іншого типу (н-ад, казармах) – не створює надмірних посягань на приватність здобувачів освіти)

²⁸ Див. за посиланням: <https://www.google.com/url?q=http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v4719400-88&sa=D&ust=1547457957654000&usq=AFQjCNGiMRp3iM9SwVph3doNA440IVG6eg>

**ГАЙД ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ ФОКУС-ГРУПИ В РАМКАХ
ПРОЄКТУ “УНІВЕРСИТЕТ – ПРОСТІР ПРАВ ЛЮДИНИ”.
ВИКЛАДАЧІ ТА АДМІНІСТРАТОРИ**

Цілі проведення фокус-групи - якісне дослідження стану реалізації/забезпечення освіти у сфері прав людини на рівні вищої освіти в Україні з метою удосконалення/коригування Загальнодержавної програми освіти у сфері прав людини (далі - Програми)

Методика проведення - обговорення з учасниками групи головного та супроводжувальних, уточнюючих запитань по колу стосовного певної теми, яка є « у фокусі» розмови. Для з'ясування рівня обізнаності у заявленій темі, ставлення до виявлених проблем тощо пропонується обговорення стратегічних цілей проєктів Програми, які охоплювались попередньо її тематичними заходами.

Регламент - не більше 1 хв на висловлювання одного учасника/учасниці щодо поставленого запитання.

Хід проведення обговорення

Знайомство та представлення - 20 хв. Знайомство, з-поміж іншого, передбачає отримання інформації про дисципліни, які викладають учасники/учасниці групи.

На кожен компонент відводиться орієнтовно 20 хв., по завершенню основного опитування - 20 хв. відводиться для підведення підсумків

Технічні додатки:

Презентація про Програму, основні компоненти, щодо яких організовано фокус-групу, хід проведення фокус-групи.

Стратегічні цілі Загальнодержавної програми освіти у сфері прав людини

Політичні та пов'язані з ними заходи по впровадженню гарантій прав людини в систему вищої освіти

Забезпечення державних гарантій розвитку прав людини та впровадження правових цінностей у вищу освіту з належною повагою до принципу академічної свободи.

Основне питання:

На Вашу думку, чи існують державні гарантії розвитку прав людини у системі вищої освіти? Поясніть

Відкрите підсумкове питання:

Що ще Ви можете порекомендувати, щоб навчання та викладання у закладах освіти враховувало підхід, заснований на повазі до прав людини?

Навчальна атмосфера (освітній простір)

Забезпечення такої організації освітнього середовища (включаючи комунікацію) і автономії закладів вищої освіти, що базується на принципах поваги до прав людини.

Основні питання:

1. Як Ви вважаєте, освітнє середовище у Вашому закладі освіти базується на принципах поваги до прав людини? Поясніть
2. Автономія закладу вищої освіти сприяє, чи – навпаки – заважає утвердженню принципів поваги до прав людини в освітньому середовищі? Поясніть.

Уточнюючі питання:

1. Яким чином у Ваших закладах освіти приймаються внутрішні положення? Чи мають змогу студенти, викладачі долучатися до процесу прийняття таких положень? Яким чином?
2. Чи сприяє заклад вищої освіти участі викладачів та студентів або організації ними правозахисних заходів? Чи є механізми заохочення викладачів, студентів, які беруть участь у таких заходах чи організують їх - з боку ЗВО? Наведіть приклади?
3. У випадку порушення прав людини, яким чином учасники освітнього процесу можуть їх захистити в межах закладу? Чи розроблені зрозумілі і доступні механізми такого захисту? Які саме? Як вони працюють?
4. Якою є роль студентського самоврядування у захисті прав людини у освітньому середовищі? Назвіть приклади успішного захисту прав студентів за допомогою механізмів студентського самоврядування?
5. Чи співпрацює Ваш заклад освіти із національними та міжнародними правозахисними інституціями, органами влади, іншими закладами освіти чи установами у сфері утвердження поваги до прав людини? Якщо так – то у чому саме полягає така співпраця?
6. Яким чином, на Вашу думку, повинен бути організований інформаційний простір в університеті, аби він максимально враховував принципи поваги до прав людини та основоположних свобод?

Відкрите підсумкове питання:

Як сформувані освітнє середовище у закладі вищої освіти, щоб воно забезпечувало реальне запровадження принципів поваги до прав людини?

Підготовка, підвищення кваліфікації наукових та науково-педагогічних кадрів закладів вищої освіти з питань освіти з прав людини (далі - ОПЛ)

Забезпечення спроможності закладів вищої освіти реалізовувати державну освітню політику з освіти з прав людини.

Основне питання:

Як би Ви оцінили спроможність закладів вищої освіти реалізовувати освітню політику з освіти правам людини за шкалою від 1 до 5, де 1 – дуже низька спроможність; 5 – дуже висока спроможність? Поясніть.

Уточнюючі питання:

1. Який відсоток викладачів проходить навчання у сфері прав людини? Як часто? Що це за навчання? Хто його організовує? Звідки Вам це стало відомо?
2. Який відсоток адміністраторів проходить навчання у сфері прав людини? Як часто? Що це за навчання? Хто його організовує? Звідки Вам це стало відомо?
3. Як Ви вважаєте, чи було б доцільно запровадити одним із критеріїв оцінки кваліфікації науково-педагогічних працівників рівень їхньої обізнаності у сфері прав людини та/або фактичної побудови навчальних програм за своїми курсами з урахуванням принципів поваги до прав людини?
4. На Вашу думку, наразі сформована культура у Вашому закладі освіти сприяє, чи – навпаки – перешкоджає утвердженню поваги до прав людини? Поясніть

Підсумкове відкрите питання:

Що ще може підвищити спроможність закладів вищої освіти реалізовувати освітню політику у сфері прав людини?

ГАЙД ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ ФОКУС-ГРУПИ В РАМКАХ ПРОЄКТУ “УНІВЕРСИТЕТ – ПРОСТІР ПРАВ ЛЮДИНИ”. СТУДЕНТИ

Цілі проведення фокус-групи - якісне дослідження стану реалізації/забезпечення освіти у сфері прав людини на рівні вищої освіти в Україні з метою удосконалення/коригування Загальнодержавної програми освіти у сфері прав людини (далі - Програми)

Методика проведення - обговорення з учасниками групи головного та супроводжувальних, уточнюючих запитань по колу стосовного певної теми, яка є « у фокусі» розмови. Для з'ясування рівня обізнаності у заявленій темі, ставлення до виявлених проблем тощо пропонується обговорення стратегічних цілей проєктів Програми, які охоплювались попередньо її тематичними заходами.

Регламент - не більше 1 хв на висловлювання одного учасника/учасниці щодо поставленого запитання.

Хід проведення обговорення:

Знайомство та представлення цілей та методики проведення фокус-групи - 20 хв. Знайомство, з-поміж іншого, передбачає отримання інформації про те, на яких спеціальностях та на якому році навчання є студенти.

На кожен компонент відводиться орієнтовно 20 хв., по завершенню основного опитування - 20 хв. відводиться для підведення підсумків

Технічні додатки:

Презентація про Програму, основні компоненти, щодо яких організовано фокус-групу, хід проведення фокус-групи, словник ключових термінів, зокрема - що таке державні гарантії, підхід, що базується на правах людини тощо, які будуть виводитися на екран під час опрацювання кожного компоненту.

Стратегічні цілі Загальнодержавної програми освіти у сфері прав людини

Політичні та пов'язані з ними заходи по впровадженню гарантій прав людини в систему вищої освіти

Забезпечення державних гарантій розвитку прав людини та впровадження правових цінностей у вищу освіту з належною повагою до принципу академічної свободи.

Основне питання:

На Вашу думку, чи існують державні гарантії розвитку прав людини у системі вищої освіти? Поясніть

Уточнюючі питання:

1. Де саме, на Вашу думку, визначені такі гарантії?
2. Наскільки конкретними, визначеними є такі гарантії?
3. Які саме заходи у сфері державної політики існують?
4. Чи сприяє держава залученню неурядових громадських організацій до запровадження таких гарантії?
5. Що таке, на Вашу думку - академічна свобода?
6. Чи є державна політика системною у цьому напрямку? У чому це проявляється?
7. Наскільки, на Вашу думку, такі гарантії є універсальними (поширюються на усі спеціальності)? Чи є спеціальності, яким вони притаманні більше або менше?
8. Наведіть приклад, коли такі державні гарантії реалізуються чи реалізовувалися у Вашому закладі освіти? Акцент - саме державні, а не автономні.
9. Хто здійснює контроль і хто, на Вашу думку, мав би здійснювати контроль за впровадженням та дотриманням таких гарантії і у який спосіб? Чи повинні бути долученими до цього процесу представники громадських неурядових організацій?

Відкрите уточнююче питання:

Що б Ви особисто хотіли бачити в переліку державних гарантії, механізмів їх забезпечення щодо розвитку прав людини у вищій освіті?

Процеси і механізми викладання і навчання

Здійснювати навчання і викладання на засадах підходу, заснованого на повазі до прав людини.

Основне питання:

Чи враховує, на Вашу думку, навчання і викладання у системі вищої освіти підхід, заснований на повазі до прав людини? Поясніть.

Уточнюючі питання

1. В рамках яких навчальних дисциплін Ви вивчали про права людини або поняття, пов'язані з ними (людська гідність, свобода слова, поглядів, недискримінація, право на мирні зібрання та ін.)? - *для студентів*
2. На Вашу думку, зміст і методика викладання прав людини у Вашому навчальному закладі відповідає сучасним викликам?
3. Які навчальні матеріали і технології, наприклад - підручники, онлайн-курси, вебінари використовуються при навчанні правам людини?
4. Яким чином внутрішня система забезпечення якості освіти враховує або повинна враховувати впровадження прав людини у навчальний процес? Які критерії, механізми цього процесу?
5. Чи є механізми заохочення активної ролі студентів у навчанні у сфері прав людини? Які саме?
6. Наведіть приклад того, як підхід заснований на правах людини запроваджується у навчальному процесі у Вашому закладі освіти?

Відкрите уточнююче питання:

Що ще Ви можете порекомендувати, щоб навчання та викладання у закладах освіти враховувало підхід, заснований на повазі до прав людини?

Навчальна атмосфера (освітній простір)

Забезпечення такої організації освітнього середовища (включаючи комунікацію) і автономії закладів вищої освіти, що базується на принципах поваги до прав людини.

Основні питання:

1. Як Ви вважаєте, освітнє середовище у Вашому закладі освіти базується на принципах поваги до прав людини? Поясніть
2. Автономія закладу вищої освіти сприяє, чи – навпаки – заважає утвердженню принципів поваги до прав людини в освітньому середовищі? Поясніть

Уточнюючі питання:

1. Яким чином у Ваших закладах освіти приймаються внутрішні положення? Чи мають змогу студенти, викладачі долучатися до процесу прийняття таких положень? Яким чином?
2. Чи сприяє заклад вищої освіти участі викладачів та студентів або організації ними правозахисних заходів? Чи є механізми заохочення викладачів, студентів, які беруть участь у таких заходах чи організують їх - з боку ЗВО? Наведіть приклади?
3. У випадку порушення прав людини, яким чином учасники освітнього процесу можуть їх захистити в межах закладу? Чи розроблені зрозумілі і доступні механізми такого захисту? Які саме? Як вони працюють?
4. Якою є роль студентського самоврядування у захисті прав людини у освітньому середовищі? Назвіть приклади успішного захисту прав студентів за допомогою механізмів студентського самоврядування?
5. Чи співпрацює Ваш заклад освіти із національними та міжнародними правозахисними інституціями, органами влади, іншими закладами освіти чи установами у сфері утвердження поваги до прав людини? Якщо так – то у чому саме полягає така співпраця?
6. Яким чином, на Вашу думку, повинен бути організований інформаційний простір в університеті, аби він максимально враховував принципи поваги до прав людини та основоположних свобод?

Відкрите підсумкове питання:

Як сформувати освітнє середовище у закладі вищої освіти, щоб воно забезпечувало реальне запровадження принципів поваги до прав людини?

Підготовка, підвищення кваліфікації наукових та науково-педагогічних кадрів закладів вищої освіти з питань освіти з прав людини

Забезпечення спроможності закладів вищої освіти реалізовувати державну освітню політику з освіти з прав людини.

Основне питання:

Як би Ви оцінили спроможність закладів вищої освіти реалізовувати освітню політику з освіти правам людини за шкалою від 1 до 5, де 1 – дуже низька спроможність; 5 – дуже висока спроможність? Поясніть

Уточнюючі питання:

1. Який відсоток викладачів проходить навчання у сфері прав людини? Як часто? Що це за навчання? Хто його організовує? Звідки Вам це стало відомо?
2. Який відсоток адміністраторів проходить навчання у сфері прав людини? Як часто? Що це за навчання? Хто його організовує? Звідки Вам це стало відомо?
3. Як Ви вважаєте, чи було б доцільно запровадити одним із критеріїв оцінки кваліфікації науково-педагогічних працівників рівень їхньої обізнаності у сфері прав людини та/або фактичної побудови навчальних програм за своїми курсами з урахуванням принципів поваги до прав людини?
4. На Вашу думку, наразі сформована культура у Вашому закладі освіти сприяє, чи – навпаки – перешкоджає утвердженню поваги до прав людини? Поясніть

Підсумкове відкрите питання

Що ще може підвищити спроможність закладів вищої освіти реалізовувати освітню політику у сфері прав людини?

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Всемирная программа образования в области прав человека [Електронний ресурс]. Режим доступу: www.ohchr.org/RU/Issues/Education/Training/Pages/Programme.aspx
2. Декларація про дотримання академічної доброчесності учасником процесу реалізації державної політики у сфері якості освіти. Електронний ресурс]. Режим доступу: https://naqa.gov.ua/wp-content/uploads/2019/05/Deklar_pro_dobr.pdf
3. Кодекс академічної доброчесності національного агентства із забезпечення якості вищої освіти. Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://naqa.gov.ua/wp-content/uploads/2019/07/%D0%9A%D0%BE%D0%B4%D0%B5%D0%BA%D1%81-%D0%B0%D0%BA%D0%B0%D0%B4%D0%B5%D0%BC%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%BE%D1%97-%D0%B4%D0%BE%D0%B1%D1%80%D0%BE%D1%87%D0%B5%D1%81%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96.pdf>
4. Методичні рекомендації щодо розроблення стандартів вищої освіти. Наказ Міністерства освіти і науки України від «01» червня 2017 № 600 (у редакції наказу Міністерства освіти і науки України від «21» грудня 2017 № 1648). [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/rekomendatsii-1648.pdf>
5. Методичні рекомендації для закладів вищої освіти з підтримки принципів академічної доброчесності. Упорядники матеріалів: В. Бахрушин, Є. Ніколаєв. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://drive.google.com/file/d/1IjtjefmfqO1uNCn4p9cT5g6_58h0Cxq9/view?fbclid=IwAR0v5RZdkR1CsDaQWGBZhnaay2HdSEzqlntUqcW6lXyFEo5h7hc9EJ54FA
6. Пересмотренный проект плана действий на первый этап (2005-2007 годы) Всемирной программы образования в области прав человека. [Електронний ресурс]. Режим доступу: [//documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N05/253/76/PDF/N0525376.pdf?OpenElement](http://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N05/253/76/PDF/N0525376.pdf?OpenElement)
7. Про вищу освіту Закон України від 01.07.2014 (Редакція від 09.08.2019). Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
8. Порядок розгляду та затвердження стандартів вищої освіти (схвалено сектором вищої освіти Науково-методичної ради Міністерства освіти і науки України протокол від 22.11.2016 № 9). [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://mon.gov.ua/storage/app/media/vyshcha/naukovo-metodychna_rada/1003201711.pdf
9. Про затвердження Національної стратегії у сфері прав людини. Указ Президента України від 25 серпня 2015 року № 501/2015. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/501/2015>
10. Про затвердження Положення про Громадську раду при Міністерстві освіти і науки України. Наказ МОН України від 28.09.2018 № 1034 . [Електронний ресурс].

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

**Сергій Буров, Олександра Козорог, Марія Цип'ящук,
Андрій Кінаш, Максим Єлігулашвілі**

УНІВЕРСИТЕТ – ПРОСТІР ПРАВ ЛЮДИНИ

**НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК
З ОСВІТИ У СФЕРІ ПРАВ ЛЮДИНИ ДЛЯ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ,
ЯКІ ПРАГНУТЬ/ЗАЦІКАВЛЕНІ РОЗВИВАТИ
АКАДЕМІЧНУ СВОБОДУ ТА ОСВІТНІЙ ПРОСТІР
НА ЗАСАДАХ ПРАВ ЛЮДИНИ**

Підписано до друку 02.12.2019
Формат 60x84/8. Ум-друк. арк. 7,35.
Наклад 120 прим. Зам. № 2001-01.

Видано і віддруковано в ПП «Фенікс»
(Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1044 від 17.09.02).
Україна, м. Одеса, 65009, вул. Зоопаркова, 25.
Тел. +38 050 7775901 +38 048 7959160
e-mail: fenix-izd@ukr.net
www.fenixbooks.com

